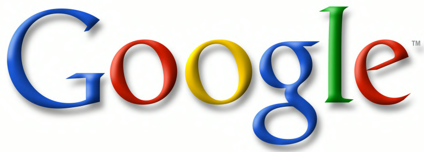

…a dni w Chujawe.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Rizner VI. 19

Dwa dni w Chujawe.

Nowoweká powesť.

Napísal

Jonáš Záborský.

Turč. Sw. Martin.

Tlačou a nákladom knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku.

1873.

Deň sskaredý.

1.

Nech nedrží niže swojej hodnosti čitateľ, nawyklý na samých firsstow, grófow, barónow, markízow, bankárow, a ich wywosstené paláce, potom na skwosné mestá, s ich wysočiznými domami, wydlaženými a plynom oswietenými ulicami, hlučnými námestiami; nech nedrží niže swojej hodnosti, wstúpiť raz na jeden deň w mysslienkach i do biednej Chujawy, w akej snaď i sám telesne prebýwať ráči.

Rok, do ktorého powesť prítomná padá, bol 1865, keď už Bach so swojím cudzozemským úradníctwom a so swojou rowňoprávnosťou wssetkých s wýlučným panowaním Nemcow wygazdowal, a uhorskí Slowáci mali swoje domorodé, samowolené wrchnosti, samých plnokrewných zo slowenských rodičow narodených Maďarow.

Čestní chujawskí sedliaci stoja s richtárom na hradskej ceste, od nejž trochu w bok čussí medzi zelenými stromami Chujawa, s wyčniewajúcim Kobzajowým a menssím židowským

kaſſtielkom. Wſſetci majú na hlawách ſſiráky, na bedrách weličizné remenné opaſky, na nohách wyſoké až po kolená čižmy, na drieku krátke koſſelky s rozpuſtenýmia rukáwma, nohawice zo drelichu na remeň, na prſách čerweným wyſſíwané lajblíky. Len wyſoký chudorkawý Lipnický je boſý a bez lajblíka. Hlawa ſa mu traſie, ako čoby wždy dačo zchwalkowal alebo zapieral. Traſú ſa mu i nohy a ruky, keď ich podwihne. Na príčine je planý krčmár, že mu dnes pálenky na úwer nedal. Bo u Lipnického tremula len wtedy preſtane, keď halbičku buchne do ſeba. Najbližſſí jemu w lumpáckom wypatraní je Humenſký. Čižmy ani jeho neomínajú a pártica z wetchého klobúka wiſí mu po kuſoch na plecá. A predca tento zpuſtlý muž chodil za ſſtyri roky do ſſkôl latinſkých. Je newrlý, bo i jeho pripravila neprajnoſt židowſká o obyčajné raňajky. Za ním naſleduje územčiſtý, ale ſſirokoplecý muž. Má pres plecá prehodený kožuch nowý, ale nohawice ſamá záplata, a jedna z týchto ſa opála odpáraná práwe na ſamom zadku. To je najdrzejſſí w celej obci korhel, neſtydatý Kožuch. Blčí mu i teraz lieh z tučnej čerwenej twári. Zajac, tiež územčiſtý chlapík, s opičou twárou, bývalý huſár, teraz dedinſký ſſaſſek a oſſemeta, tiež milownik krčiem, wyznačowal ſa ſwojími krpcami. Trčala mu z ních na piaď 'ſlama. Oſtatní môžu byt ako ſú oblečeni. Weď už ſedemnáſt rokow tomu, čo pan-

sstina prestala. Najparádnejssí wssak zo wssetkých je richtár Hučko. Na ňom wssetko nowé a čisté. Má síce len pol úreka, ale pálenky nepije. Pre túto riedku wlastnosť octla sa w jeho ruke i palica richtárska, hoc je esste muž mladý.

Čakajú na príchod slúžneho a cestowného pána, majúc odowzdať stolici nawozené kopky sstrku. —

Wrawa medzi nimi je hlučná. Najmenej zo wssetkých howorí richtár, najwiac Kožuch. Korheľ tento rád majstrowal každého, drkotal wždy čo mu slyna priniesla na jazyk, bol dosť drzý postawiť sa i wrchnosti. Bol by mohol platiť za ochrancu prawdy, platil wssak len za prwého w obci bezočiwca a podliaka, ktorý už kúty wssetkých žalárow powytieral, s každým sa wadil, hrdlowal, i wlastnú matku za wlasy powláčil, pri tom i kradnul. Mlel ústami a činil osskerdy, rehotal sa, prekáral každého i podnapilý Zajac so slamennýma ostrohama.

Jazyky týchto ossemetníkow rozwiazaly sa zwlásste wtedy, keď zočili sedliaci dwa prichádzajúce wozíky. Napred hádali, ide-li slúžny sám? Nie, rozhodnul Kožuch. Slúžny sedí na wozíku a obliada sa okolo s podoprenýma bokama tak, ako čoby sa opytowal: Kde esste druhý swet pre mňa? Tohoto mi málo. Nadul sa pri tom a ukázal weliké fúzy. To nenie jeho postawa, priswedčil Zajac skrčiac sa w poly.

Nepowedám? wykríknul za tým brzo. To pán s welikým nosom. Tak nazýwali pomocníka slúžneho, pre jeho neobyčajne weliký nos, do ktorého pchal ustawične čierny tabák, i začali ho otrepowať.

To taký, ukázal Kožuch somárske ussi. Bol taký žiak, že preň roky sskolské boly samé prázdniny. Utekal domow, ako plané prasa z poľa. Otec mu wždy sľubowal, že ho dá za swiňského pastiera. A teraz hľa! Pri wssetkých prewratoch, či Nemci panujú, či Maďari, on w úradu.

Páni majú s paňským žobrákom poľutowanie, odpľul s kyselou twárou Humenský. Prissiel na mizinu pre parádnicu ženu. Kapituľa pustila majetok jeho na bubon. Aby nezahynul hladom, pchajú ho páni pri každej premene do úradu.

Terajssí jeho úrad nenie stoličný, protirečil Pelechawý, muž chudobne odetý, ale prwý boháč w obci, bo i najwätssí skrbec. Slúžny si ho len sám wzal za pomocníka. Platí mu zo swojeho messca, aby chodil za neho po ochodzy, ako kočujúca sprawodliwosť, keď on dozerá swojím pansstiarom alebo poľuje. Čo mu chybí, daháňa mu z nassého.

A trubač tomu rozumie, ozwal sa Bučak, jediný medzi sedliakmi, ktorý nosil bajúzy, lebo býwal wojakom, inače twár sprostá, mrawy samá neokresaná hrubosť. Kam prijde, wssade

zdiera nestydate, ako čoby mu teraz sedliaci mali nahradiť, čo premárnil. Bojím sa, že ani ku nám darmo neide, ten bankrot.

Zajac wysmiewal sa z jeho wozíka a pohoniča, Maďara w kučme a bunde. Hotowý strachopud do konopí, rehotal sa, ja jeho Boha.

A tie sskapky, smial sa Kožuch, prawé maďarské tátosse. Prisahám Bohu horssie od mojich.

Dostalo sa i sedewssiemu na druhom wozíku cestownému pánowi, ktorého, pre jeho plachý pohľad, len stydliwou Zuzankou nazýwali. Má celé tri sliwy, rehotal sa Zajac, a polpiatej brázdy zdedil po otcowi.

Ale je majster wo swojom remesle, smial sa Kožuch, a wynalezol i dačo nowého. Nemci wynassli spôsob stláť cesty železom, on slamou.

Už ozaj, usskrnul sa zasmussilý Bučak. Sotwá zaujal úrad nowý cestowný pán, už mu sslo z každej obci po jednom woze slamy. Že sa to nehanbí takej žobračky!

Cesty teraz už len wtedy budú dobré, wtipkowal Zajac, keď sa wysteľú slamou.

A keď skutočne bude tak! pokýwal hlawou richtár Hučko. Mohli sme i my odwiezť tých dakoľko otiep, ako iné obce. Uwidíte, že to zaplatíme.

Tak posudzowali sedliaci blížiacich sa na wozíkoch pánow. Pri tom wssetkom smekli klobúky s pokorou, keď esste boli wzdialeni na dohodenie kameňa, i wysoký, kydawý pán s weli=

kým nosom, i nízky, chudičký cestowný pán s maličkou zahanbenou twáričkou.

Prissedsse ku sedliakom bez pozdrawenia, jali sa hneď ohliadať kopky sstrku. Len Maďar w kožennej bunde a hajdúch w čerwených nohowiciach zostali na wozíku.

Maďar keď zbadal, že ho sedliaci zwedawe a s utajeným smiechom ohliadajú, wyplazil na nich jazyk: Nikdy ste takého čuda, eb adta Tótja, newideli?

Zajac sa zarehotal hlasite: Nem hneválni, pán Maďar, nem hneválni, bo hriech.

Wysoký pán s welikým nosom kráčal nemo shrbený od kopky ku kopke. Len do nosiska pchal pod chwílou čierny tabák, a potom ho wydúwal do zassinenej ohawne plátenej ssatky. Pre toto ustawičné zapchávanie sasáka howoril kydawý muž, ako kto má nátchu. Cestowný hanil kopky. Hneď neuderily mieru, hneď sstrk bol planý.

Z prwu to bolo len hľadané hanenie, potom ale prissli ku kopkám, ktoré skutočne sotwá polowicu miery uderily. Aha, už ich mám! zaplesala dussa wo stydliwej Zuzance.

Najdúc skutočnú príčinu, žiadal wysloweníe pokuty; a pán s welikým nosom nie leniwý, určil ju wo tridsiatich zlatých.

Dobre, pán weľkomožný, ozwe sa richtár Hučko, ale to netýče sa nás sedliakow, bo chybné kopky sú panské, tieto pána weľkomožného Kobzaja a tieto pána weľkomožného Schelm-a.

To trochu zmiatlo i stydliwú Zuzanku i pána s weľkým nosom. Postúpili na stranu a showárali sa tichúnko. Pán s welikým nosom radil dať pokoj, bo práwe mal byť Kobzajowým hosťom: cestowný ale stál na pokutowaní obce. Ku zaochoteniu kočujúcej sprawodliwosti dodal, aby pokutu wybral pre sebä. To sa neminulo s účinkom. Pán s welikým nosom oswedčil, že csakugyan sstróf zaplatí izé gmina pode sstrnástimi dňami, a dodal s dôrazom, že musí byť oddaný jemu do ruky.

Užasnutí sedliaci ssepcú, sstuchajú do richtára. Tento sa teda táže: Mám teda pokutu wybrať od pánow?

Ja ti nepowedám, okríknul ho pán s welikým nosom, od koho máš wybrať. Powedám len, že sstróf zaplatí gmina. A s tým dosť. Wiac ani slowa.

Dobre, pán weľkomožný, pokoril sa obyčajom swojím ulíhawý richtár. Sedliaci ale kýwali hlawami a odpľúwali. Kožuch sa ozwal hlasite: Ja prisahám Bohu za pánow neplatím.

Súdcowia sa stawäli, akoby nič neboli slyssali, sadli na wozíky a rozissli sa. Stydliwá Zuzanka ssla hradskou cestou ďalej, pán s welikým nosom obrátil sa ku Chujawe, a prikázal sedliakom nasledowať ho.

Títo teda ssli za wozíkom, kľajúc tejto kočujúcej sprawodliwosti a wssetkým pánom wôbec.

Ja som hneď powedal, že bude zle, reknul Kožuch, náhle tú uhorskú zástawu zo stoličného domu wywesili.

A náhle uwiedli zase tú maďarčinu, dodal Bučak. Panská reč, panská sprawodliwosť.

Jali sa potom wychwalowať wyhnaných r. 1860 postupne Nemcow. Richtár ale ich ohriaknul: Dajte pokoj! Dosť sme sa nareptali na ních, a smiali sme sa, keď spiewali páni: „Huncút Nemec.“ Nám by ani Boh newyhowel.

Ty wždy s pánmi, seknul ho Kožuch, nás nebrániš, úst za nás neotworíš, ku wšetkému kýwaš hlawou, ako káčer. Odpľul a sedliaci mu priswedčowali, najmä Humenský, ktorý Hučkowo richtárenie powažowal za swoju najwätšiu kriwdu. Akoby i nie? On, písemník a latinák je w obci nič, a taký krížikár, taký chlapčisko richtár.

Tenko bodnul hnewne paličkou do zeme: Powinnosť moju znám a plním, kde môžem. Celom do steny bije blázon. Widíte, že páni držia spolu, ako reťaz. Bohatí wypustili na nás rotu hladošow, a títo nás neľutujú. Myslia si: čokoľwek ím necháme, wezmú židi; teda len ber. Žijeme ako howädá, nuž zachádzajú s nami ako s howädami. Powedal som sám i teraz. Bolo dať tej stydliwej Zuzance po páre otiep, taby nás teraz neboli zodreli.

Ja pokutu tú neplatím, twrdil znowu, prisahal a bil sa w prsá Kožuch. To isté činil i hrubý Bučak a skrbný Pelechawý.

Ba weru platíte, mrsstil richtár paličkou. I zbijú ťa i plakať ti nedajú. Slyssali ste to lžiwé oswedčenie tej prepasti nesprawodliwosti. Wždy twrdí len swoje, že sstróf platí gmina. Kto je to tá gmina? Wie on dobre, že ma i pán i žid wystrčí, keď prijdem pýtať od neho pokutu.

2.

S takýmito rečmi prissli ku krčme pri hradskej ceste, odkuď wiedla bočnia cesta do blízkej na dwe strelenia Chujawy.

Predo dwermi stála cudzia obstarná ženština w rúchu dlhom, než wetchom a biednom. Táto sa priblížila s pokorou ku pánu richtárowi, a prosila o dowolenie zahrať wečer komédiu s pumperlíkami. Dobrá ženo, usskrknul sa richtár, máme my tu dosť komedii, každý deň inakssiu; ale už len hrajte, jestli chcete. Ostatní wbehli do krčmy potúžiť sa, a potom sa whrnuli do dwora Kobzajowho. Wstúpili s obnaženými hlawami, s nimi i staričký ewangelický učitel, spolu zapisowatel obce, Koreň.

Panstwo už sedelo na powýssenom, krytom predodweri o sstyroch stĺpoch. Pán s welikým nosom, Kobzay a ewang. farár Čulík sedeli pri

okrúhlom jedlowom ſtole na ſiekowých ſtoličkách. Pred nimi ſtál ſúdoček dohánu a ſklenička likéru s kaliſſkami. Úradník Rozumowſký fúril dymku trochu na ſtrane. Okolo neho wſſetečil chlapček a dwe malé diewčatká s lútkami.

Po chwíli ozwe ſa, ſmrknúc tabaku, pán s welikým noſom: Slúchajte nebože! Ja ſom dnes főképen nato priſſiel, mieſto weľkomožného pána főszolgabiróva, abych uſtálil izé előleges költségvetés pre gminu. Rozumiete?

Ba weru nerozumieme, ozwal ſa richtár.

Pán s welikým noſom puknul ſi prſtom na malowanú tabačnicu: Nerozumieme, nerozumieme! Tak je to, keď ſa len tú ſproſtú ſlowenčinu učíte wo ſſkole.

Pekná pochwala pre učiteľa! doplnil haruſſenie Kobzay, keď potom „ſproſtáci“ ani ſláwnych megyei tisztov nerozumejú.

Slyſſíte? ſſepnul učiteľ Koreň ſedliakom. Prečo ſa neučíte reč pánow?

Na powýſſenom predodwerí mrſſtil farár Čulík hnewne rukou, potom ſſepnul Kobzaymu: Muſel by napred ſám učiteľ maďarſky wedeť.

A Kobzay na to: Ukážeme mu ceſtu z Chujawy.

Pán s welikým noſom takto ráčil wyſwetliť wec ſproſtákom: Költségvetés, to je izé, nech powedia, pán farár, čo.

Rozrucka kelčíkow, ozwal ſa Čulík hrdo.

Tak jest, priswedčil pán s welikým nosom, rozrucka kelčíkow. Wysoký helytartótanács ráčil elrendelovat, aby sa kelčíky gminy na koľko len možno znížily.

Weru dobre, pán weľkomožný, priswedčowali sedliaci.

To sa teda bude végrehajtovat. Richtár bral do tohoto času dwadsat i tri esteraichské zlaté. Z toho tri dolu.

Dobre, dobre, zchwaľowali to sedliaci.

Nótárius má dwanást esteraichských zlatých. I tu dwa dolu.

I to odobrili sedliaci s radostou.

Zgazdowali sme päť esteraichských zlatých, pokračowal pán s welikým nosom. Dodáte ku tomu osem, ta budeme jártatovat „Krajana“ a „Gazdasági lapok.“

Tu už sedliaci owesili nosy a mrmlali. Učiteľ Koreň sa obliadnul po nich a reknul: Maďarské nowiny tu nikto čítat nebude, bo nemôže.

Wassa chyba! osupil sa na neho pán s welikým nosom.

Kobzay ho wyctil za to slowo „maďarské.“ To wraj len panslávi nazwali Maďarow Maďarmi.

Farár Čulík dubal si prstom do čela: Nerobte mi aspoň hanbu, wy trupe!

Pri tom wſſetkom nawrhnul eſſte oſmelo=waný ſedliakmi učitel, zwážit radſſej „Obzor,“ ked už obec má držat nowiny.

To eſſte, to! ohriaknul ho Čulík. „Obzor“ sú nowiny panſlawiſtické.

Na to ſa už zhniezdil i hladiaci chmúrawe pred ſebä úradník Rozumowſký: To ſom eſſte newedel, že jeſto i panſlawiſtické pluhy a brány.

Ale to weru len pri tom zoſtalo, že „Obzor“ sú nowiny panſlawiſtické a že ſa muſí napomáhat ſpiſba madarſká. Do zápiſnice poſſlo, že ſa majú zwážit, na wſſeobecnú žiadoſt konſſtitucionálnych občanow, „Gazdasági lapok.“ Len „Krajan“ buchnul. Bo w akomkolwek duchu ſa píſſu nowiny tie, reknul farár Čulík, sú predca len ſlowenſké. A to bolo i panſtwu po chuti, i ſedliakom.

Priſſiel potom rad na neſpodiewané wýdawky. Pán s welkým noſom nawrhnul pät zlatých. Ale richtár zhýknul: Čo to? Pſu mucha. Mne tu kedykolwek prijde na krk, či dáky pán z berničného úradu, či ſtoličný lekár, či pandúr, či hajdúch: richtáru, dáwaj! Kolko to do roka toho po ſſtyri, po pät zlatých! Wed nás teraz od razu pán welkomožný na tridſat zlatých pokutowali. Mám=li platit zo ſwojeho?

To ſa trochu nemile dotklo pána s weliklkým noſom. Preto rieſſil wec na ſkoro: Rozwrhni čo prijde na oſminy. Tu len o to ide, aby wyſoký izé helytartótanács myſlel, že tu

gmina málo má keľčíkow; a my si tu doma urobíme, ako prijde, len do písma to prísť nesmie.

No rozumieme, zamrmlal Kožuch. Swet treba klamať.

Čo ty tam bresseš? ukázal pán s welikým nosom pri tom na neho.

To powedám, zohnul Kožuch, že pláca richtárowa a notáriussowa mohla by sa esste na poly znížiť.

Tyš', ako widím, weliký szájas, pohrozil mu pán s welikým nosom. Ako ti meno?

Jano Kožuch.

Nehowor tak, oprawil ho propagandista, ale powedz pekne: Kozsuch János. My tu teraz wssetci Uhri.

Po ustálení celého rozwrhu dodal: Mne za túto prácu prisúdil pán weľkomožný főszolgabiró päť izé esteraichských zlatých, a tie my gmina hneď zaplatiť musí.

Richtár wyreknul swoje obyčajné: dobre. Ale sedliaci krútili hlawami, ssepkali, mrmlali.

Hrubý Bučak zabudral so sskaredým popatrením: Čert nech wezme takú sprawodliwosť i s takými hladossmi!

Kožuch ssepnul: To dobre. Cisár platí z nasseho slúžnemu za úrad ročných 1200 zlatých; my zase budeme platiť pomocníkowi jeho za každý wýkon zwlásste. Weď len swoju plní powinnosť.

Ó časy! Ó sprawodliwosť! wzdychali sedliaci, pokud sa pán s welikým nosom showáral s Kobzayom madarsky.

3.

Znateľ bol by sa diwil madarčine tohoto čudáka, ktorý s tolikým úsilím howoril slowensky. Nielen wýmluwy madarskej nemal, než i zastáwal často, a pomáhal si tu latinčinou, tam nemčinou, najwiac ale slowenčinou, miessajúc babylonsky wssetky tieto reči. Keď howoril zpotworenec slowensky, zdalo sa, že je čiry Madar: a keď mluwil madarsky, kričal z neho Slowák. Rozdiel len ten bol, že madarskú reč humpľowal z nedostatočnosti, slowenskú i zúmyselne, aby si dodal mrziak wážnosti. Ale slyssme, o čom sa panstwo showára.

Pán s welikým nosom oslowil pána Kobzaja s najhlbssou pokorou, s welikým odpytowaním, čo ráči obetowať zo swojej panskej lásky pre nawsstíwených neúrodou dolňozemských Madarow, a na stoličný sspitál, ktorý pán županský námestník weľkomyselne zakladá? Nič, odseknul Kobzay bez okoľkow. Madarom bych dal, ale nemôžem, bo i sám chatrné som mal toho roku úrody. Na stoličný chudobinec nedám ničoho, bo ani ja, ani moje deti nepôjdeme do neho. Kto chce zriadiť dobročinné záwody, nech ich i zaopatrí, a nebude dobrodincom z cudzieho messca.

To weru laciné zásluhy, primastil farár Čulík, nawrhowať podniky a potom na ne zobrať. Ja roztrúbený w nowinách a zwečnelý w zápisniciach zakladateľ, a ty, obecenstwo, dáwaj! To je terajssia dobročinnosť.

Po tak jízliwom poznamenaní pán s welikým nosom ani neoslowil farára, čo dá Maďarom alebo domácim chudobným, a na pána Kobzaja nenaliehal, než dal mu za prawdu, a odpytowal pekne, že sa osmelil nepokojiť, wyhowárajúc sa naloženou úradne powinnosťou.

Celkom ináče howoril o tom so sedliakmi. Týchto sa netázal, či a čo dajú „Uhrom?" než predstawil im wec ako stoličný rozkaz a naložil sosypať osem meríc žita. Sedliakom nič nespomohlo odwolávanie sa na neúrodný rok, ani mrmranie, že im Maďari jednoho zrna nedali, keď oni mreli hladom. Farár Čulík držal im peknú kázeň o kresťanskej láske, a pán s welikým nosom zapísal, že Chujawa obetuje s najwätssou ochotnosťou osem meríc žita. Takéto od chudobiny wynutené milodary ssly potom na dolnú zem pod menom dobrowoľných obetí. Bo u nás wssetko je lož a lživá hra. Najwätssie opice Maďarow nedali im ničoho. Láska ich len po messec.

Tak bolo i so stoličným chudobíncom. Sedliaci sa zpúdzali ňohama rukama proti plateniu, ale pán s welikým nosom donutil richtára i boženíkow podpísať hotowý už úpis na

ročnie šstyri merice. Darmo potom chodili so žalobou. Hja, pomoci niet! odwetili im wšade. Podpisali ste sa, tu hľa waše krížiky. Ani počet dotierawých tulákow to neumenšilo. Ako pred tým, tak i za tým hemžily sa bezočiwou korheľskou háwedou dediny.

4.

Pri podpisowaní úpisu podal pán s welikým nosom učiteľowi Koreňowi písmo o wyhratej prawote proti židowi Schelm-owi, ktorý bol násilne zaujal jeho lúčku. Farár Čulík učinil swoju powinnosť, zaujal sa za učiteľa, žiadal súdne nazpätuwedenie do užitku a náhradu škody. To sa i stalo, ale srownajme okolnosti prawoty učiteľowej s takou istou prawotou toho istého obrezaného pána.

Chalupník jeho chodil za dlhší čas s wozom pres dwor súsedniebo sedliaka Bučaka. Naz tento sa pohnewal a nepustil wiac panského chalupníka pres swoj dwor. Schelm žiadal nazpätuwedenie, i wyhral, na wzdor mappe. Sedliak musel otworiť dwor swoj na wečné časy panskému chalupníkowi a zaplatiť pädesiat zlatých prawotných útrat. To wšetko sa zkončilo za sedem dní. — Teraz widzme, ktorak pokračowal ten istý súdca, w tej istej obci, w takej istej prawote učiteľowej. Ťahala sa za dwa roky. Farár musel žalowať na slúžneho a župana, že

nečiní swoju powinnosť. Udané w pätnástich zlatých prawotné náklady znížil na šstyri, šskodu zhodil z dewädesiatich na šsesť.

Preto nie diw, že farár zmenil barwu, keď mu učiteľ podal súdny wýrok. Eh, to je predca hanba, howoril stranou úradníkowi Rozumowskémn, čo títo ľudia robia, ako sa šskläbia prawde! Ja som Maďar, wlastenec, ale na tento spôsob powiem i ja so sedliakmi: Škoda Bacha a jeho Nemcow. Nemci boli samí Aristidowia proti týmto bašsom nestydatým. Uwádzajú nazpät časy dáwne. Osobujú si práwo rozdáwať sprawodliwosť, ako milostiny, komu chcú. Takto horlil, i maďarón aký bol, Čulík. Nič na toľko neodcudzí človeka wlasti, ako keď niet w nej sprawodliwosti.

Učiteľ wšsak poďakowal sa pokorne za lásku, a žiadal, keby mu pán weľkomožný ešste w jednej weci ráčil pomôcť. Zťažowal si, že učiteľský plat nemôže wydreť od newďačných farníkow.

Ani ste ho nezaslúžili, ohriaknul ho pán s welikým nosom, bo neučíte maďarsky.

Len by on učil slowensky, wložil sa w to farár. Škola je prázdna. Zo šsesťdesiatich powinných detí chodí päť, i to sotwa za jeden mesiac w roku.

Tým horšsie, chopil sa toho pán s welikým nosom, že neučí niak. Keď neučí, niet mu za čo platiť.

Weru, prosíme ponížene ako pána welkomožného, ozwal sa hrubý Bučak, my takého máme rechtora. Len po pijatikách chodí.

Wywinula sa z toho hlučná zwada. Sedliaci, ač samí jeho kmotrowia, osupili sa ako osi na učitela, že neučí: učitel ím sypal do očú, že sú planíci, že žalujú lžiwe, ako židi na Krista Pána.

Farár sa zaujal za učitela. Mrzkí ste ludia, harusšil i on farníkow. Má-li učitel behat s prowázkom po dedine za wašsími detmi? Neposielate ich do šskoly, a predca sa žalujete, že ich učitel neučí. J ktorí posielate, nechcete potom ani ten žobrácky groš od ních zaplatit.

Čo im z tej šskoly? ozwal sa Humenský. Ja som sa dewät rokow mučil po šskolách, a čo je zo mňa? Tu pozrite na mňa. Na tom sa zasmiali chutne i páni i sedliaci.

Husár Zajac oswedčil, žeby dal wďačne ostatní halier od swojho koperdana, keby sa mu nemecky a maďarsky naučil, ale za sprostú slowenčinu že nedá ničoho.

S takýmito rečmi wytasuje sa wšsade náš na mysli i srdci krajne pokazený lud. Sám podáwa zbroj oproti sebe protiwníkom swojeho žiwota.

Pán s welikým nosom pochwálil Zajaca za jeho oswedčenie, ale Čulík hodil newrle rukou: Ty galgane, ty! Nech zajtrá sa započne

wýučba maďarská, ani deti do školy nepošlete, ani učiteľowi ničoho nedáte.

Strany tohoto učinil naposledok, po mnohých zchytralých rečach, pán s welikým nosom swoju powinnosť. Nakázal sedliakom, aby zaplatili bez meškania, čím sú powinní a podlžní.

Práwe pak wtedy, keď ím to nakazowal pres zuby a nechutne zasa, čo ím už stokrát bolo márne nakazowáno, predstawí sa krčmár žid, so šelmowským úsmewom. A tu sa zasa makawe objawil weliký rozdiel medzi práwom židowým a práwom učiteľowým.

Pán s welikým nosom neizékowal teraz do sweta, netázal sa čo ako, než uhodil hneď na prawú cestu. Oswedčil, že zajtrá prijdú pandúri, a zostanú tam, pokuďkolwek židowe dlžoby do bapky wybrané nebudú. To už bola inakšia reč i inakší učinila dojem. Pri dlžobe učiteľowej sedliaci sa len smiali, ale teraz zbľadli, a žid blísknul na ních s odchodom wíťazne. Pred krčmou potom podali si s pánom weľkomožným ruky, a ľudia wšeličo howorili o tom, keď tento hneď za tým wstrčil päsť do wrecka.

5.

Po odbytej záležitosti židowskej predniesol pán s welikým nosom, že ho mohlo potkať na derawom moste nešťastie. Kone Maďarowe len toľko že neprepadli a nohy nepolámali. Most

musí byť, naložil sedliakom prísne, pod ſſtrnáſtimi dňami zrobený.

A ktože ho má zrobiť? ozwal ſa Kožuch.

Nuž ktožeby? Gmina.

My tu máme na chrbte leſy! mrdnul plecom Bučak.

Už wyſſe tridſať rokow ſa prawotíme o leſy, dodal Humenſký, a eſſte ſme wždy tam, kde ſme boli na počiatku, ani to nenie rozhodnuto, či ſme boli w užitku drewobrania, či nie. Wždy ſa najde zámienka odložiť pokonanie na dwa, tri roky. Raz bolo uwedeno w platnosť, že tu pán welkomožný zlomili nohu a že bez nich nič ſa konať nemôže. Jdte domow, o tri roky prijdete zas, aby ſme nič newykonali.

Ei už ozaj!' priſwedčowali ſedliaci, druhí ſa ſmiali, pán s welikým noſom puknul prſtom na tabačnicu: To neprináleží ſem, teraz ſme nezaſadli ſúdiť o leſoch.

Bučak ſa zaſa ozwal: Nech dá panſtwo drewo, my ho priwezieme a moſt zrobíme.

Akí múdri! zaſſkaredil ſa Kobzay. Leſy panſké nieſú leſy obecné.

A prečože wſſade inde majú ſedliaci leſy? tázal ſa otrhaný Lipnický. Len my máme také panſtwo.

Zadržujú nám, dodal Kožuch, čo nám dáwno wyſſlo od ciſára.

Nemátožte s tým, kynul ím pečliwe wſtawſſí úradník Rozumowſký. To je hlupſtwo a uwr=

hnete sa do nesstastia. Cisár wám nikdy nedá, čo wám súd nenasúdi. Majte trpezliwost.

A panstwo nech má trochu swedomia, zapálil sa Kožuch. Chodí wiac pres most, nežli celá obec. Nech teda dá drewo.

Mosty stawät a udržowat, reknul srdite pán s welikým nosom, je powinnost gminy.

Zasa tá prekliata gmina! odpkul Bučak. Wssade, kde treba platit, len obec; a obec sme my sedliaci.

Kobzay reknul: Keby ste boli wďační, nuž by i panstwo nehľadelo. Ale ste planí ľudia, nikdy w ničom neposlúžite. Činím wás odpowednými za sskodu. Zlomí-li môj statok na moste nohu, zaplatíte ho.

My teda pôjdeme kupowat drewo, rozhadzowal sa Kožuch, a budeme stawät mosty pre panstwo, ktoré i nasse lesy drží!

Mlč! postrčil ho richtár. A čo by tak žiadali, pán weľkomožný, od nás za drewo k mostu potrebné?

Po jednom statkowom dni z domu, odwetil Kobzay. A pán s welikým nosom poznamenal, stakajúc si safák do zasspinenej sstatky, že to weliká láska od weľkomožného panstwa. I farár Čulík bol tej mienky, že to bude pre obe stránky wýhodné. Pán weľkomožný potrebujú robotu, wy drewo. Úradník Rozumowský sa usskrnul trpko, ale mlčal, bo musel.

Sedliaci počali rokowat o tom medzi sebou. Najmnožssí sa chceli podrobit, ale rátawý Pelechawý reknul: Hm! To by bolo sstiridsat dní, w cene sto i ssestdesiatich zlatých; a drewo by mohlo stát najwiac dwadsat. To by bola pekná kúpa! Radssej od žida.

Keby to mal každý tak grosse, namítnul trasohlawý Lipnický, ako ty, skrbcu! Wätssina wssak prijala mienku Pelechawého. Oswedčili, že radssej kúpia drewo od žida.

Hoc od čerta a jeho matere, mrsstil srdite rukou pán s welikým nosom, len izé most nech bude pode sstrnástimi dňami hotowý. Ináče wám posslem majstra z mesta a budete sstrosaní na dwadsat zlatých.

Ó čo my to wssetko za tých sstrnásti dní poplatit máme! wzdychnul ússkläbne Kožuch.

Richtár wyslowil swoje obyčajné: dobre.

6.

Powstala potom medzi sedliakmi wrawa. Septali medzi sebou, sstuchali do richtára: Ozwi sa, powedz! Čo má powedat? táže sa putujúca sprawodliwost.

Nuž to, wetí po odkasslaní richtár, že welkomožné panstwo spása so swojím statkom náš urbársky chotár. Weru tak! prisswedčowali sedliaci.

Kožuch reknul! Náš statok nech len kročí na panské územie, hneď desať zlatých pokuty: a pán welkomožný naženú na nasse pastwisko, úhory, strniská, lúky tisíc owiec a wypasú wssetko w jeden deň.

Takí my tu w tejto nassej Chujawe ubiedení ľudia! wzdychali sedliaci.

Pán s welikým nosom smrknul tabaku a pozrel tázawe na Kobzaja. Tento sa zapálil a reknul srdite: I ja som sedliak!

Kde treba užíwať, sedliak, skočil mu do reči Kožuch, ale kde treba platiť, nie sedliak.

Som sedliak! zkríknul s wätssím esste dôrazom Kobzay. Mám sstyri osminy. Ja wám nerozkazujem, koľko statku máte nahnať, ani wy mne nerozkážete. Kto koľko má, toľko ženie.

Keď i my sedliaci poženieme statok na paňskú držebnosť, nástojil dopilý Kožuch, wtedy bude po prawde, my sme spokojní. Nech pasie wssade každý, kde chce, ako býwalo za dáwna, pokuď nebolo terajssej židowskej lakomosti. To bude sprawodliwé, prisswedčowali mu sedliaci.

Ale pán s welikým nosom dupnul nohou: Od panského wám coky, wy izé buriči!

To je práwe tak, odpľul Kožuch, ako keď sa žartujeme: Čo twoje, to i moje, tebe do mojeho nič.

Títo ľudia, zateremtettowal Kobzay, sú už wcele nabratí tou kommunistickou myssliénkou, že wssetky weci majú byť wssetkým spoločné.

Kočujúca sprawodliwosť poukázala prstom na Kožucha: Ty, ako widím, tu najwätšši izé.

Áno, priswedčil Kobzay. Ten korheľ, ten zlorečník, ten práč, ten stokrát ostrihaný otco- a matkobijca, popudzuje wšsetkých. Pyskuje wždy o hriessnych sedliackych osminách, ktoré samé wšsetky bremená snássať musejú.

Wyjma tie, dodal dobre podkurážený Kožuch, ktoré prijdú do rúk panských. Pri rozwrhowaní rozmanitých bremien na tie hriessne osminy panské sa wždy wynímajú. Od pána nežiadaj ničoho. No nie, richtáru? Powedz; či ti dali dakedy na dačo pán weľkomožný krajciara? A my wždy skladáme na tie hriessne osminy. Potom sa obrátil ku sedliakom: Powedal som, že pánow a židow nedopússťať do osmín.

Múdre si radil, máchnul richtár paličkou, len že i twoje prejdú dnes zajtrá ku tomu, kto ich kúpi. Znáš dobre radiť každému, wyjma samého seba.

Slyssíš, Kožuchu? Zachowaj si to dobre, ozwal sa i farár, hlaskajúc lowčieho psa po hlawe. Nikdy ti esste nikto wätssiu a potrebnejssiu prawdu nepowedal, ako teraz richtár.

Pán s welikým nosom wystrel panowite proti nemu ruku: Tohoto gazembera, richtáru, odossleš hneď powiazaného na stoličný dom! To powediac, lapil sa za kaľák, bo práwe do

neho pukla lopta, ktorú wssetečný chlapec Árpád hodil.

Kožuch mrdnul zpurne plecama: Nech ma wessajú, keď som zaslúžil. Nebudem ja prwý wisek za prawdu.

Žena ale jeho počala wískat a wyklâdat s náramným plačom: Ach, ja nesstastná žena! Ach, čo sebe počnem teraz zasa sama s dekmi, keď ta wlečú do tej temnice?

Nič to, ženo, potessil ju Kožuch, dnes aspoň budem trpet newinne.

Ona ale tým wiac nôtila plačliwým akýmsi spewom: Ach, na čo sa sám hryzieš s pánmi za týchto nemých podliakow? Ach, či widíš, ako mlčia, a nikto z nich úst za teba neotworí? Ach, dobre im bude smiat sa, keď teba powlečú pandúri, ako lotra!

Nárek jej dojal Kožucha. Bez wssetkého rozkazu zwalil sa na holú zem: Nech dokončia, pán welkomožný, na krátko. No, nech bijú, prosím ponížene, pán hajdúch.

Pri osstliwom tom wýjawu odissiel zardelý Rozumowský. Kto by ho bol bedliwe pozorowal, bol by widel, ktorak pri týchto wýjawoch hneď sa zapýril, hneď zbladnul. Cítil spolu so sedliakmi nehodnosti s nimi páchané, ale mlčal, bo musel.

Pán s welikým nosom kynul hajdúchowi: Dwanást, ale dobrých! Uznal i sám, že lepssie bude wypalicowat pyskúňa, nežli robit krik na

stolici. Lebo cítil, že dnes i najlepssieho bassu prewýssil.

Farár Čulík, ktorý mal zub na Kožucha, učinil swatú twár a wzal podobu prosiaceho: Pán welkomožný, prosím ponížene, nech mu pričítajú esste aspoň raz toľko! Sedliaci sa klmali: Dobrý to predca člowek! Widíš, ako prosí za neho?

Kožuch len zuby zakal, keď silné rany zdĺhawe mu dopadowaly na stehná. Wstanúc z prachu reknul: Kristus pán trpel wiac.

Pán s welikým nosom napomenul pri tejto príležitosti sedliakow ku podlžnej úcte a poslussnosti proti weľkomožnému panstwu práwe tak, ako čoby esste wždy ťahali jarmo poddanstwa.

Malý ale Árpádik tak sa zaľúbil do toho palicowého wýjawu, že ho chcel opetowať na sestre. Dokonca chcel Irmáčku ztiahnuť a wypalicowať. Musela aspoň lútku dať, aby mladý pán swoju chúťku palicowania wyplnil.

7.

Tento lieskowý koniec kočujúcej sprawodliwosti dejstwowal potom rychle jedno za druhým. Pán Kobzay dal ztiahnuť baču, že sa lapil do gazdy, a daktorých chalupníkow, že si nechcú zarobiť u neho pekný groš. Parobci dostali palice, jedni že sa prali ako barani a pokrwawili

w krčme, druhí že uwiazali nadutý mechúr s hrachom židowmu bujakowi na moſſnu.

Wýjawy takéto boly wtedy, pri ozornej ſurowoſti ľudu, každodenné, a malý mieſto wſſade, kamkoľwek ſa hnul ſlúžny alebo jeho pomocník. Preto i hajdúch muſel byť s nimi wſſade.

Obhŕklo eſſte potom kočujúcu ſprawodliwoſť množſtwo wſſeliakých žalobníkow. Jeden mal to na ſrdci, druhý iné, a každý chcel prednieſť ſwoju ſťižnoſť. Ale pán s welikým noſom odbyl wſſetkých, lebo už bolo po poludní, a nadoſſla i ſtydliwá Zuzanka. Tento len ruku ſtiſknul domowému pánowi, potom ſedel ako nemý.

Nezamieſſal ſa ani do panſkého ſhoworu o budúcom ſnemownom wyſlancowi. Pán s welikým noſom zweſtowal, ktorí mieňa w tomto wolebnom okreſe wyſtúpiť, a oznamowal, že úradníctwo župné je za Hegedüš Jánoſſa.

To ſme i my, oſwedčili Kobzay a farár, ale ſedľač kto wie? Panſláw Fujera poſlal wraj do obce mnoho wýtiſkow poburujúceho programu.

Či tak? reknul tiahle pán s welikým noſom a pokročil na kraj predodweria. Eſſte jedno, nebože! Wiete, že naſtáwa wywoľanka izé országgyülési követa.

To jeſt, ablegáta na dietu, wſkočil do toho farár, a wyſwetlil jednu cudzinu druhou.

Slyssím, pokračowal pán s welikým nosom, že Fujera poslal do dediny akési písma, abyste wywolili jeho. Chráň wás Boh, to je panslàw.

A čo je to ten panslàw? pokýwal hlawou Lipnický. To meno sme esste nikdy neslyssali.

Panslàw, wyswetlil im wec farár Čulík, je zradca, ktorý chce krajnu trhať a Rusom predať.

Áno, priswedčil pán s welikým nosom, každý panslàw huncút, a kto s panslàwom drží, je rebellant. Pán főispán, pán főszolgabiró a celá slawná stolica je za Hegedüssa. I wy musíte za neho szavazovať.

My držíme, oswedčil richtár, so slàwnou stolicou. Čo nám nakážu, to zrobíme.

Dobre a statočne howoríš, pochwálil ho pán s welikým nosom. Posbieraš wssetky tie písma, ktoré wám poslal ten panslàw a prinesieš mne. To wám powedám, že beda tomu, kto by szavazoval na Fujeru. Nech nám potom taký rebellant prijde, dáme my jemu!

Bola by kázeň wypadla dlhssou, ale prissusskala domowá pani s milým pozwaním k obedu. Učinil teda koniec. Len esste raz sedliakom powedal, čo wssetko majú zrobiť a platiť. Richtárowi naložil, aby mu hneď priniesol tie panslawistické programy a jeho päť esteraichských zlatých.

Dwor sa wyprázdnil. Panstwo wyzoblo po poháriku červeného likéru, a posslí do priestrannej obiedni.

8.

Tu russily neprijemné náwsstewy pokojnú službu žalúdka. Nestihli sa pohodlne rozhostiť k nastáwajúcemu welikému zápasu, keď sa wkarbal francisskánsky fráter s kuklou na chrbte. Ponížené služby, howorí s pokornými úklonkami, pozerajúc dychtiwe na prikrytý stôl, od pána gwardiána. Dá porúčať sebä i chudobný sbor otcow sw. Františka do panskej lásky.

Otcowia sw. Frantisska, pozrel Kobzay mrzute na frátra, nech netučia swoje bruchá cudzými mozolmi. Onehdy som stretnul dwa wínom nahrúžené wozy pre klássor. Inakssí ľudia newidia pres celé mesiace wína, a francisskánowi musí pri každom obede a pri každej wečeri stáť pred nosom halbička. Na to musí sa skladať obecenstwo.

Za to nech sa neráča hnewať, odwetil pokojne nawyklý na také wýjawy fráter. Dar prijímame s wďačnosťou, wýčitky bez hnewu.

Stál esste u dwerí a wynímal zo ssirokého rukáwa tabačnicu, aby dal smrknúť pánom, keď wkročil ewangelický sstudent a odporúčal do panskej lásky strawowňu, kde chudobní žiaci dostáwajú obed za darmo, alebo za lewnú cenu.

Na wassu panslawistickú sskolu nedám ani babky, okríknul ho Kobzay.

W nassej sskole, oprawil ho sstudent, prednássa sa wssetko madarsky.

Ale zato ste wssetci panslávy, dopnul Kobzay.

Odkudže wychádzajú, primastil mu farár Čulík, panslávi, keď nie z luteránskych sskôl? Mládež ho pästuje sama medzi sebou. Leží to w powahe samej luteránsščizny. Ako každý kalwín je už powahou swojou Madar a wlastenec: tak každý luterán pansláw a zradca. Luteránsky som farár, ale prawdu wyznať musím. Každého luterána bez okolkow obesiť, alebo podla zákona zpáliť. Luterani comburantur. Wo wiere sme wrtkawí, ani won ani dnu, w národnosti panslávi.

Páni! weti zarazený sstudent, ja som rodzený Madar a slowa slowenského neznám. Wy ma obwiňujete z panslawismu, inde mi zasa lúzajú do očú, že sa w nassej sskole mládež slowenská národu swojmu úplne odcudzuje.

Nedám, nedám haliera na wáš panslawistický ústaw, triasol Kobzay rukou.

W tom wstúpil muž tmawej pleti, podobný cigáňowi. Širočizné čierne nohawice mal w čižmách, na bedrách čerwený pás, na prsiach otworený lajblík, na pleciach plássť z belawého sukna, na hlawe čerwenú čiapočku, aké nosia Srbi. Howoril madarsky welmi plynno, ale nebolo mu

možno rozumieť. Len toľko sa dalo poznať, že je turecký derwiš, a že sbiera w Uhrách milostiny na muhamedánsku mešetu.

Čitateľ bude snaď myslieť, že tohoto zbeha z Bosny wyctil Kobzay najwätšsmi, ale stalo sa naopak. Práwe tento surowý, diwého pohľadu paholčisko odniesol zlatowku, sstudent a fráter posšli s dlhými nosmi.

9.

Až po ich odplassení ponukla mladá domowá pani hosťow, aby zaujali miesto pri stolu. Oba pozerali s obľubou na jej wňadné, duté prsá, ale ona len tak z boku sskúlila i na weliky nosisko i na zmrsstenú twár stydliwej Zuzanky. Ináče bývala weliká koketa, keď hosť bol ssiwárny mladý ssuhaj, najmä keď mal hustú čiernu bradu. Russawé brady menej milowala, než ani tie nezawrhla wcele. Z jej detí každé nieslo inú wýtwarnosť. Nebola ani tak ľúbezná, ako bývala, keď mala príjemnejšsích hosťow. Preto i rozmluwa bola nudná; spojená s nemilými prestáwkami. Menowite stydliwá Zuzanka s malou twárou zostal werným swojej powahe. Neprerekmul sám od sebä slowíčka pres celý obed, i na otázky odwetil slowom. Ako sa má pani manželka? Dobre. Punktum.

Pan s welikým nosom howoril najwiac s Kobzaym o weciach prísnych. Žalowal sa

medzi iným na drahotu drewa, a Kobzay mu sľúbil, že mu dá priwiezť päť siah.

Čo bolo čerstwej weselosti pri stole, to pochádzalo od wšetečného Árpáda, ktorý wždy dačo howoril, pýtal, so sestrama sa wadil, widličkou po tanieru škrabal, nožom na poháre zwonil, nohami šibrinkowal, na stolec stáwal, chlebom do sestier a matky hádzal. Najwätší smiech wzbudil neposeda tento, keď reknul materi, poukázaw na nos shrbeného adjunkta: Mamo! Keby sme mali také ugorky. Ei Árpád Árpád! pohrozila mu matka, tys' mi prirozpustlý. Ale pán s welikým nosom sa rehotal: Do toho mojeho šafáka každý sa uwadiť musí. I wečný mlčúch otworil ústa ku pochwale chlapcowej: Neobyčajný talent.

Jednako prišlo wshod, že sa ozwala w pitwore harfa. Muzika, muzika! tlieskaly rozpustlé deti. Árpád wyskočil na stolec a kázal mládencowi wpustiť muzikanta. Už ho len wpusť, rekla i pani, keď tento nezbedník tak panowite to žiada.

Wstúpil asi štrnásťročný mladík s harfou a jedno dewäťročnie diewča, deti tej ženskej, ktorá prosila w hostinci pri hradskej za dowolenie hrať weččer komédiu. Bola to wdowa. Muž jej sa zabil, spadnúc ako komediant z napnutého prowaza. Biednica Češka potĺkala sa teraz s tromi deťmi na wozíku o jednom koni. Wo dne chodili deti po domoch s harfou, po weče-

roch hrali komédiu z časti s pumperlíkami, z časti s fysickými tajemstwami. A to je pri tom podiwné, že i pieseň, ktorú ku harfe spiewali, i komédiu, ktorú hrali na diwadle s pumperlíkami, složil podľa swojej skúsenosti wtipný mladík. Pieseň, ktorú so sestrou u dwerí spiewal, táto hľa bola:

Dobre ľuďom wo ššťastnom
tom uhorskom kraju;
wššetkého dosť, čo môže
žiadať dušša, majú.

Aká hojnosť tu zrna,
wína i dohánu,
koní, wolow, swiň, owiec
w tomto Kanaánu!

Wššetko to sa mi ľúbi,
čo majú tí páni;
len ich sprawodliwosti
nech ma Pán Boh chráni.

Ukryté w posledních slowách žihadlo zbawilo deti o dar i obed. Kobzay zateremtettal, pán s welikým nosom ukázal prstom: Won ich! Musely sa okamžite kľúdiť, ba čeľaď dostala rozkaz, zahuckať psow do ních. A šškoda tak krásnych detí, ako to boly. Samý žiwot a oheň ducha žiaril z ích útlych obličají. Uwidíme ich

esste wečer pri komédii. Panstwo sa potom zabawowalo do konca obeda zas len medzi sebou.

10.

Po obede doniesol richtár Hučko wssetky Fujerowe programmy, ktoré len mohol sosbierať po obci, a tých päť zlatých, ktoré pán s welikým nosom tak nástojčiwe žiadal.

Na nesstastie wyznal, že to utrhnul z tých päďesiatich zlatých, ktoré akosi po biede wydrel na stawänie nowej sskoly. Lebo stará klesala už pod bremenom liet na hromadu. Učiteľ neweďel nikdy, keď wkročil do nej, či esste z nej dakedy wyjde.

Mysli snaď čitateľ, že potom pán s welikým nosom peniaze newzal? Nielen wzal, než i naložil ostro richtárowi, aby mu hneď a hneď priniesol i pokutu za chybné kopky, tridsať zlatých, a potom si to wybral od obce. A poslussný richtár učinil i to.

Zostalo mu už len pätnásť zlatých, a tieto tiež nassly cestu z messca esste toho dňa.

Doma už nassiel dozorcu z berničného úradu, ktorý prissiel ohliadať zápisnicu a újezdného lekára, ktorý sa dostawil obozreť sstepené deťom sipamce. Obidwom dal po päť zlatých.

Hneď za nimi wrazil drzo do domu ten derwiš, ktorého sme už w dome Kobzayowskom wideli, wytiahnul weliký swäzok písem, drkotal

plynne slowensky, ale i tu tak, že mu ničoho nerozumeli. Len toľko sa dowtípili z jeho posuňkow, že sbiera na chrám jeruzalemský. Dal teda i jemu zlatku, a wypravil s oklamcom i boženíka, aby ho wodil z dom do domu a pýtal na tak swatý cieľ wšade po desiatniku.

Dostawil sa, aby celkom na prazdno z obce newyšiel, i študent sbierajúci na žiacku strawowňu milostiny. Wyhodil i tomuto zlatku.

Tak sa stalo sprawodliwosti na wšetky strany zadosť, ale nowá škola zostala w lese. Z pädesiatich sosbieraných horko ťažko zlatých zwýšili sa už len tri, a znowu sa skladať sedliaci nechceli, než písali marné inštancie, na ktoré nikdy nedostali odpowede.

To predwidel richtár a bol weľmi namrzený, že tak wygazdowal. Preto keď widel oknom franciškánskeho frátra, hodil klobúk o stôl: Ešte i tohoto čert nesie!

Na pozdraw jeho: „Pochwálen buď Ježiš Kristus,“ odwetil len pres zuby: „Až na weky.“ Poškrabal sa pri tom za uchom, a nechcel ani tabačku, keď fráter wyňal z rukáwa drewennú swoju tabačnicu.

Ste akýsi newrlý, richtárko, pozrel mu fráter w oči.

Som, lebo toľko musím dnes na wšetky strany dáwať, že sa mi až hlawa krúti.

I pre mňa esste najdete dačo, klepnul fráter prstom na swoju tabačnicu, čo Pán Boh požehnal, dajednu mladú húsku.

Wydochly nám, ozwala sa richtárka.

Boh požehná druhý raz, potessil ju fráter. Dajte mi aspoň ďalej odwiezť, richtárko, čo som inde nakwesstowal.

Niet koní doma, zmrsstil twár richtár, wssetky sú na passi.

Ale to už musí byť, postawil sa fráter.

Tak howoríte? postawil sa i richtár. Danie i nedanie je len dobrá wôľa. A ja ani newidím, čo tu hľadáte. My tu ewanjelici, len dakoľko sluhow máte tu katolíkow.

Danie, fráter na to, je powinnosť kresťanská, ale dobrowoľná: odwezenie wssak nutná powinnosť richtárska. Wy ju plniť nechcete. Dobre! Zanechám wám tu wssetku kwesstu a idem powedať pánu gwardiánowi. Uwidíte, richtárko, čo z toho bude.

S tým sa poberal ku dwerom. Richtárka mihala na richtára a klmala ho úsilne s hrozebnými posunkami. Reknul teda richtár: Už len zostaňte, posslem pre moje kone.

A ja wám zrobím trochu praženice, dodala richtárka.

No to je dobre a po kresťansky, pochwálil ich fráter. Za ten čas idem esste do daktorých úhľadnejssích domow, keby sa swatá almužnička rozmnožila.

11.

Len tolko že odissiel fráter, tu prestrassená súseda. Ach, richtárko, čiňte dačo, bráňte ma, chudobnú wdowu. Tu chodí akýsi obssitoš po dedine práwe tak, ako s eksekúciou. Wybil mi okno, že som mu nedala slaniny; a Boh môj widí, že sama nemám ani kússtička. A tu wám ide sám, ztrhla sa, widiac ho oknom. Je zpitý ako howädo a zloreči ako zlý duch.

Hm, hm! Čakaj! krútil richtár hlawou. Pozreme si w oči.

Nenadrapuj sa s ním, krotila ho žena. Taký zbeh bez očú je wssetkého schopný. Podpáli nám dedinu. Dám mu groš, nech ide w čerty.

Daj, slowil richtár.

W tom wstúpi bez pozdrawenia do chyže, s wojenskou čapicou na hlawe, w otrhanom wojenskom kabáte, mladý a zdrawý, wypasený muž. W ľawej ruke držal páru kurčiat, w prawej ohromný kyjačisko.

Richtár! počne hroziwe, ja dedine tejto jej Boha a toho krwawého Krista. Wassi sprostáci newedia, čo treba žobrákowi, ktorý slúžil pres dwe kapitulácie cisára. Ja wás naučím móresu, ja wáš krest a wasse spasenie.

Richtárka sa triasla, keď widela hroziwú twár a zaťatú päsť mužowu. Núkala žobrákowi dwa krajciare: Nate, nate, iďte s Bohom.

Žobrák hodil peniaze o zem, s nowým takým zlorečením, ktoré už i maďarské hrozné kliatby ďaleko prewyssuje.

A čožc teda chceš: pristúpi richtár bliže.

Nocľah a mladú newestu, ja twojho richtárskeho popa, powrhnul kurčatá. Toto mi richtárka upraží. Potom wssetci z chyže won! Wyženiem celú dedinu, esste i toho starého Boha z neba.

Tu sa richtárowi urwala trpeliwosť. Napred wychytil lotrowi kyjak, potom ho chopil ľawou rukou za prsá, prawou wypliasskal po papuli, hodil o zem, a tam jeho wlastným kyjakom omlátil. Žena, keď už na toľko prisslo, podala mu prowaz. Tým powiazal oplana, a tak wowliekol so sluhom do swinského chliewa a zaprel do rána. Bránil sa ssekma slabo, ponewáč bol opilý, a slabý je wždy, kto zle činí.

Richtárka zalamowala rukama, čo z toho bude? Ale nič nebolo. Keď ráno wypustil wytriezweleho tuláka, bol krotký ako baránok, ba ďakowal za naučenie. Bodaj bych, reknul, dáwno bol uhodil na muža, nuž by drzosť moja nebola wzrástla na zázraky. Tak bolo ráno, ale wečer a pres noc diw z rozumu nezissla zo strachu.

12.

Keď bedákala a nahowárala muža, aby sa wzdal toho nesstastného richtárstwa, tu panský mládenec s rozkazom, aby sa richtár hneď a hneď postawil do kasstiela.

Čo je zasa? hodil richtár klobúk. W tom panskom dome pre mňa nikdy nič radostného. Wždy dáwaj, alebo slúž. Odissiel už ten pán s welikým nosom?

Odjachal, smial sa mládenec, a hneď po jeho odchodu pobil zasa a powláčil gazdu ten bača, ktorý dostal palice.

Čo mne do toho? sskrabal sa richtár za uchom. Čo mne do panských bačow? Keď bola reč o richtárskej pláci, Kobzay oswedčil, že jemu nepotrebno richtára; a teraz mi rozkazuje, ako swojmu paholkowi. Wiac slúžim panstwu, ktoré nič nedáwa, nežli celej obci spolu, ktorá ma platí. —

Panstwo wám dalo dwe hromádky prúta, usmiechnul sa sselmowský mládenec.

Toho stračieho hniezda, w cene pár krajciarow? mrsstil richtár rukou. Za to mám sa nadrapowat s oželeným oplanom, odkuď noha, odkuď ruka, aby ma podpálil? Nemám dost patálie so žobrákmi? I teraz som zmlátil jedného a zatworil do swiňského chliewa. Kto wie, čo i tá sselma wywarí?

A bačowia, ozwala sa žena, sú esste nebezpečnejssí, bo takí ľudia wedia wsseličo, máwajú obcowanie so zlým. Mohol by statku nassemu porobiť, alebo nás o zdrawie pripravwiť, ďáke wredy, hostec na nás dopustiť. Nechoď, starý. —

Mládencowi dočitowala: Čo richtárowi do panskej čeľadi? Nech sebe tam robí pán so swojim bačom čo chce. Powedzte, že richtár neprijde.

Richtár wssak, po dlhom wáhaní, pri wssetkom ženinom plaču, predca len possiel, a poslal baču powiazaného s jedným chalupníkom do mesta. —

Potrebných k tomu bozeníkow musel wyhľadať w krčme. Bo celá Chujawa teraz pila. Staré, mladé, mužowia i ženy, boli wo sstyroch krčmách. Každá mala dosť hostí. Wo wssetkých robili pijaci lomoz, nedbajúc nič, že im zajtrá budú wláčiť periny za dlžoby. Podiwná je ľahkomyselnosť slowenského ľudu. Na kraji priepasti spiewa, huláka, wíska, ako kto rozumu pozbyl. Ktorí dostali palice, tí sa tým wystatowali, ako hrdinstwom. Chlúbili sa, wysmiewali jeden druhého, wtipkowali. Ľud uhorský ztratil, bezprávwnym s ním nakladaním, wssetku ctižiadosť, wssetku mužnosť, tak ako wssetok cit pre sprawodliwosť. Na česť nič nedrží, na sprawodliwosť žiadnu newerí.

Najwiac pijakow bolo u Šofelesa pri kostole a u Čmuka pri hradskej, bo u nich mali najmnožšší úwer. Wstúpime do týchto chujawských kawiaren.

13.

Krčma u Šofelesa bolo budowisko napoly rozwalené. Jedna polowica spadla wcele, druhá bola popodopieraná z wonka, z dnuká. Na kraji a zo stien strčaly hnilé brwná. Strecha slamenná bola pozalamowaná, derawá, okná malinké, nie jednaké, papierom pozalepowané. Do pitwora a chyže wiedly dwere wetché, nakriwené, pres prahy wysočizné, dorúbané. Na hlinenej podlahe plno dolín, ako čoby tam swine boly ležaly. Náradie riedke a wšsetko wetché, porúchané, dlhý stôl a lawice nad mieru šspinawé. Strach bol wkročiť do brlohu tohto smradkawého, a predca to bolo plné, ako nabité. Mužowia i ženy cítili sa tam weľmi dobre. Mnohé pijanice sebe tu howely, keď mužowia ich pili w iných krčmách. Šofeles mal čo robiť za mrežami, odkuď i do piwnice wiedly schody. S peniazmi sa prawda mnoho netrúdil; narábal najwiac len s kriedou.

Úwer mal u neho každý, len trasúci sa na celom tele Lipnický darmo modlikal o halbičku. Šofeles mu wytýkal, že sa nedrží werne jeho, ale pije i po iných krčmách, a howoril,

že mu už nemá na čo dať. Počkaj, žide! wy- chytil sa smädný pijak a odišiel.

Po chwíli sa ztrhnul weliký rehot w krčme. Lipnický wowiedol do chyže asi jednoročné, wychudené, strapaté žriebä. No, dáš teraz pálenky, žide? zakričal na stred chyže wíťazne. Tu ostatnia srsť z mojho domu. Ber, čerte, čo twoje. Čo mi dáš za žriebä?

To nezaslúži hrsť sena, smial sa Šofeles. Nikdy z toho kôň nebude, bo je už zakrpatené. Naposledok ale predca kúpil žriebä za päť zlatých.

Lipnický sadnul za špinawý stôl a pil. Prwé poháre wylial napoly, pokuď ich k ústam priniesol; pri ďalších prestala sa mu triasť ruka. Rozpráwäl pri tom, aký on bol pod panštinou gazda, aké mal kone, woly, krawy, a klial tej swobode, ktorú wraj čert wymyslel.

Šťastliwý ty teraz človek, prekáral ho súsed; nepotrebuješ už ani psa, ani mačky.

Ba na mačku, smial sa Lipnický, ešte mám potrebu. Žito po dwúch korcoch mi ešte wždy leží wo stránce newymlátené. Treba myši od neho odháňať.

A prečo ho newymlátiš?

Nemám času, bo ma ustawične zaneprázdňuje tento prekliaty Šofeles. Keď ma nezroní jeho pálenka, musím mu drewo rúbať a iné služby konať. On teraz môj pán.

Šofeles medzitým odčachrowal žriebä. Náhle presslo w jeho ruky, wychwalowal ho, aký z toho bude kôň. Očankaný jeho rečmi sedliak dal mu desak zlatých a žriebä odwiedol domow.

Ako sa o tom doznala Lipnického žena, letela bez messkania, nie ochránit poslední kus statočku, než pomáhat ho prepit. A bodaj by tebä, ty korhel, ty márnotratník! stala mužowi w oči, w letnici tak wetchej, že len pásy z nej wisely a wssade preswitala kossela. Diewka ti na wydaj, deti nahé plaču od hladu, a tys' ostatniu srsk wywiedol z chliewa, ty pijak. Ale neprepiješ, neprepiješ žriebä sám, tĺkla si prawou päsťou na lawú dlaň. Keď ty piješ, i ja budem. Krčmár, halbu!

Tak dobre, moja drahá ženička, priwinul ju k sebe Lipnický. Nač nám to? Žriebä potrebuje žrat. Dogazdujme. Wezmeme potom torbu na plece.

14.

Brzo zatriasil pijákmi wýjaw úžasný. Panský kowáč, mladý muž, práwe ako sa wyhnul s pohárom, wywrátil sa hore značky a spadnul z lawice na temeno. Z úst sa mu kydaly biele peny a ssľahal w kotúčoch belawý plameň.

Obskokli ho s trepotom a krikom: Pomáhajte, robte dačo, ľudia! Wody, wody! wressťali jedni. Sladkého mlieka! kričali druhí. Wssetkého

sa nesstastnému dostalo, ale to esste wiac napomohlo nezliečnost. Darmo ho mykali, ssklbali, za nos kahali, prewalowali — umrel.

Keď sa preswedčili o jeho smrti, naložili ho chlapi na dwa drúky, a niesli na takýchto nosidlách, ako poraneného wojaka z bojisska, domow. Na jeden bok mu wisela hlawa, na druhý nohy. Tá i tieto sa kolembaly. Pijaci wyssli wssetci z krčmy za ním, bo pred krčmou stal sa dojímawý wresk.

Pribehla kowáčowa manželka, a wresstela prenikawým hlasom na celú dedinu trhajúc si wlasy a zalamujúc rukama: Ach, ja nesstastná! Čo si teraz počnem s tymi drobnými deťmi? Ach, wy korheli, bezbožní loptossi, wy ste mi ho zabili. Bol muž triezwy, keď sme prissli do tejto wassej Sodomy. Wy ste ho pokazili, bo nič bez tej ohyzdnej pijawy. Čo len jednu podkowu koňowi pribil, už ste ho wliekli na oldomáš. Tak sa stal pomaly horhelom, prepil i moje i swoje, newytriezwiewal. Ztrestal by wás Boh za wasse ohawné oldomásse. Prepadli by ste sa tu so wssetkým činom. S takýmto nárekom a wykladaním sprewádzala kowáčka mrtwého muža domow.

Myslíte, že to dojalo wysslých za ním z krčmy pijakow? že wstúpili do sebä, possli domow? Smiali sa, hýkali, kliali, bo práwe ssiel bubnujúc komediant, ten mladík, čo tak nemilú piesničku zaspiewal pánom w dome Kobzayowých.

Kráčal na tak wysokých chodidlách, že esste o hlawu prewyssowal slamenné strechy chalúp. Na hlawe mal wysokú, končistú čiapku, lajblík čerwený, nohawice dwojakej barwy, w rukách bubon. Oznamowal, že pred wečerom bude w hostinci u hradskej cesty pekná komédia; kto ju chce widet, dá wstupného päť krajciarow.

Boh by ťa ztrestal, tuláku, ozwaly sa hlasy medzi pijakmi, za päť krajciarow mám rumpeľ pálenky. Okrem detí a parobčiakow, possli wssetci nazpäť do krčmy.

15.

Wiac esste pijakow bolo w tom tak rečenom hostinci pri hradskej. Táto krčma bola aspoň celá, mala priestrannú chyžu pre pijakow. Títo ju zaujali celú, komedianti len jeden kút mali zastrený plachtami.

Medzi pijakmi wiedol weliké slowo palicowaný Kožuch. Hromžil na richtára, nadáwal mu do podliakow, zbabelcow, panských psow, ulíhawých pochlebníkow. Bresse wraj len pánom, za sedliakow úst neotwori.

Sedliaci mu prisswedčowali a ossklbaný Humenský sa ozwal: Tak wám treba! Bo len toho chlapčiska ste chceli mať za richtára, akoby w celej dedine onakwejssieho človeka nebolo. Rozumel tým sám sebä. Lebo mnoho si zakladal na swoje latinky, ač sa ničím iným od sedliakow

nedelil. Nenaučil sa zhola nič wecnatého, a bol pri tom nespoľahliwý galgan a hrdláč beze cti. Preto sa sedliaci len usmiewali, keď narážal na swoje richtárstwo, ač i na Hučku reptali.

Dostawil sa i tento, z čiastky aby sa zajdlíčkom wína občerstwil po toľkých nepríjemnostkach, z čiastky k wôli tej nastáwajúcej komédii.

Náhle wkročil, oboril sa na neho surowý Kožuch: Ty nie náš, ty panský richtár. My ťa platíme, pánom slúžiš. S pánmi držíš, nás w ničom nezastáwaš.

Odpoweď richtárowa bola taká facka po rumennej, sspiritusom blčiacej papuli, že klebetníka krew zaliala. A keď sa mu chcel nanosiť do wlasow, lapil ho za pačesy richtár, hodil o zem, a hodne, hodne opalicowal. Neborák ochranca sprawodliwosti mal teraz nielen hnáty poznačené, než i ramená a chrbát.

Nikto potom sa wiac neopowážil treť richtárowi chreň pod nos. Pijaci reptali len na panskú sprawodliwosť.

Prissla reč i na prawotu s panstwom o lesy. Bučak si wykrútil fúzy: Čo to za prekliata robota? Wssade dostáwajú obce koľko toľko toho lesa, len my nič.

Ani ho nedostaneme, ozwal sa učený Humenský, pokuďkoľwek newystrojíme wyslanstwo k samému cisárowi do Wiedne. Od pánow ne-

možno nadiat̓ ſa ſprawodliwoſti, bo wrana wrane oko newykole.

A kto pôjde s wyſlanſtwom? tázali ſa ſedliaci, ktorým ſa náwrh l̓úbil.

Nuž ja! nabídnul ſa fúzatý Bučak. Ja wiem, kde je Wieden̓ i kde pán ciſár býwajú. Stál ſom neraz ſſilboch w zámku ako granatier i widel ſom pána ciſára.

J môj kôn̓ bol wo Wiedni i widel pána ciſára, protirečil s úſſklebou Humenſký. Ty wieš len: „Hapták!"

Čo? Teda ja kôn̓? wzkríknul zúriwe Bučak, a do Humenſkého.

Boli by ſa lapili, keby nebol wſkočil medzi ních učitel̓, ktorý tiež priſſiel wypit̓ oldomáš na wyhranú prawotu. Oba ſte mi kmotrowia, čitkal ich, dajte ſi pokoj. Slyſſte mn̓a, ja wám dačo powiem, ſom ſtarý človek. Škoda wám hrdlowat̓ ſa pre nič. Wo Wiedni nikdy nikomu nič nenaſúdili ani nenaſúdia. Skúſil ſom to už. Odoberú ti tam ſmejúci ſa z tebä Nemci tú proſbu, a tá bude ſkorej doma, nežli wyſlanſtwo, a ſice w rukách tých pánow, na ktorých žaluješ. Títo potom odpíſſu hore, že proſebníci ſú nepokojní mätežníci, nemajú prawdu, že ich len daktorí popudzowatelia poburujú. Radſſej to dat̓ adwokátowi, čo by ſa tam daromne ztrowilo. Wſſetko behanie do Wiedne bolo wždy a zoſtane marným. To wám powedám ja ſtarý muž.

Dobre howorí učitel, reknul richtár. Rozumne, priswedčili i mnozí iní, a za dobrú poradu prisúdili hneď rechtorowi dwe hromádky prúta z lesa, ktorý dostanú. Farárowi ale, tomu panskému potrimyskowi, nedajú nič.

Wy činíte tak, ozwal sa richtár, ako ten ssuster w kalendáru. Spatriw oknom na ulici tučného wepra, mlsnul: Eh ženo, čiže by sme jedli jadernice, keby sme takéto howädo zaklali! Ale weru kujon tento by ti ich nejedol, ukázala majstrowá na učňa. Čo? priskočil majster ku chlapcowi, teda ty nechceš jadernice? Budeš dobrý? Budeš dobrý, ty wýberníku? Budeš jadernice jesť? wyobssíwal ho remeňom. Tak práwe i wy robíte teraz.

16.

Pri powstalom z toho smiechu wstúpil neogabaný Zajac, obyčajný bajazzo w dedine. Mládež ho hneď obhŕkla a Zajac ím wyprawowal, ako obyčajne, o podiwných swojich skúsenostach a hrdinských činoch w Bombardii.

Wčely tam wraj, ako u nás owce.

A úle? tázal sa Pelechawý, ktorý mal sice sklenku pred sebou, ale nepil, len sa usmiewal pod nosom.

Len také, ako u nás.

Ktorak že teda wojdú?

To je ich wec, zarehotal sa husár, ja twojho Boha. Prečo nepiješ, ako druhý poctiwý človek? ja twojho Krista. Kebych ja mal, čo ty, nechodil bych w takýchto poplátaných pľundrách, ani w takom ossumelom klobúku. Kúpil si ho kdesi od žobráka, ty skupáň. Nerobil bych nič, len bych sebe ľahnul w piwnici hore značky pod sud, a tak by mi musel točiť krčmár do gamby tokajčinu. Ty ale si skrbec, ty bys' obehnul nahý za krajciar dedinu, ja twoj huncútsky kríž.

Drž ten twoj rozpustlý pysk, neplecho! odwrknul Pelechawý.

Drž ty! rúbal ďalej do neho Zajac, ty, čo si roj zo stromu ukradol a panskú sypáreň ozbíjal. Ty boháč chodíš po nociach wypásať so statkom úrody chudobných ľudí. Na, tu máš! Pi z mojho, pľuhák, keď swoj krajciar tak ľutuješ. —

Daj mu pokoj, zamiessal sa Kožuch. On sbiera, aby odkúpil od Kobzaya sedliacke osminy.

Smiech bol wsseobecný, sklenky sa prázdnily, žid ich naplňowal, husár lhal ďalej.

Pri spomience makarónow rozpráwäl, že sú to hlísty na sedemdesiat siah dlhé. Kupujú sa na lokte. Jediaci len rozčeperí nohy, otworí ústa, a hlísta mu sama beží dolu hrdlom. Kosa meria loktom, a keď dosť, hlístu nožniciami prestrihne.

Zamilowala sa do neho jedna talianska grófka. Hneď, ako som pricwálal do dwora, po-

čala mihať. Eh, bistu Bohu! mlsla, to je parobok. Niet mu páru wo swete. Ako som skočil z koňa a oddal ho sluhowi, nech že sa páči, podala mi ruku a wiedla ma popod pazuchu. Po dobrej wečeri dala mužowi písanú podusšku a nowú siwú gubu pod pec na lawicu. Tu, pohlaskala ho, spi a buď ticho, aby sa pán husár neprebudili. Mne hodila na stred chyže otep slamy. W noci slyssal gróf ssepot. Eržo! zakasslal, ten husár ssepce s tebou. No weď ssepce. Prečo mu nepowieš? Powedz mu ty, jestli wieš uhorsky. Ráno pohádzal wssetkých swatých do čiapky a possľápal nohama, wyňaw len swatého Antonia, aby aspoň jeden zostal na plemä.

A ako to bolo s tým Napoleonom? zarwal ho parobok s takým perom za klobúkom, ako metla.

Nuž ľa! Keď už nás toľko nápastowali tí Francúzi, radili sa pán cisár s denerálmi, koho by poslať k tomu Napoleonowi s uderenym zaucho klobúkom? Tu wssetci, že weru len Zajaca, bo on je prwý hrdina. Sadnem teda na koňa a hajde do Parizu! Koňa si priwiažem o plot. Hneď pribehne cisárowna a prinesie mi w zápone owsa. Potom beží do kuchyne a nawarí mi takých pirohow so sekanými hrusskami, že ste akžiw takých newideli. Boli wám ako hodné krpce. Ledwá som wpratal z nich poldruha. A boly prisahámbohu tak masné, že sa mi loj tak lial dolu bradou, ako Aronowi.

Roztopila na to sedem funtow lojowých swiec, aby to už len dobré bolo. Nahotowila mi i hriateho s husou masťou a na cestu napiekla pagáčow so sskwarkami.

A Napoleon čože?

Hja! Potľapkal ma po plecu: Drusa môj wďačný! Takýchto husárow mi jeden regiment a zaujmem hračkou celý swet, pokorím wssetky národy. A tak ma, nech som dobrým, wystískal a wyboskáwal, ako ďáku paničku.

Ale pokoj či dal?

Akoby nie na moje slowo? Dal mi i desať grossí na pálenku, abych len nahowáral pána cisára a deneráľow, aby ticho boli a mlčali, až si wezme, čo mu úhodno. Lebo ostril si zuby na tú nassu Bombardiu, z ktorej nás potom wybombardowal, strela w jeho zauchouderený klobúk. Dosť sme sa ohliadali, či sa nezjawí dakde dajedon kozák, ale swet je newďačný. My sme pomáhali na Krimu Francúzom biť Moskáľow, a newďační Moskáli neprissli nás teraz brániť. Nech im taká bude poctiwosť.

Keď sme nemali čo wopchať do papule, tu zasa wssetci len na Zajaca. Wezmem si teda jednu sskadrónu a idem rekwirowať, ako sa wojenským menom nazýwa brať čo zapatríš a nezaplatíš. Ale ja som toho nepotrebowal. Francúzi práwe wiezli na mnohých wozoch celé imanie olúpenej dediny, akoby tu nassej Chujawy, len že by sa tu weľmi neobrali. To reku

dobre, tí rekwirowali pre nás. Utekajte! zarwem na nich, lebo keď nie, my zutekáme. A mojim chlapom rozkážem: A tak! a hybaj na Francúzow. Títo, náhle wyrozumeli, že ja tam, tak pádili na zlomkrky do swojho tábora nazpät, že stín až o pol hodiny dobehol za nimi. Wšsetku lúpež zanechali nám.

Pri tom wšsetkom wojdeme do olúpenej dediny. Tam ti najdem jednoho chlapa w čerwenej košseli. Spal na slncu, ako prasatá pres poludnia. Kto to? tážem sa sedliakow stojacich tam so smeknutými klobúkmi. Garibaldi, odwetia. Čit, reku, znám toho kujona, čo buky a jedle presskakuje, ako Jánosšík. Wytiahnem remeň z nohawíc a pristúpim k nemu: Iwane, ty spíš a ja sa trudím, wiažem ťa.

Mal som pod sebou i jednoho deneráľa. Tento wyňuchtal kdesi wajcia a nabral plné wrecká. Čo to máte? tľapnem ho po wrecku. Okowaná strela, pane denerále! Wy ste museli mať weliký strach. Leje sa wám dolu pľundrama.

A žes' nebol ranený wo žiadnej bitke!

Lebo som mal rozum. Lapil som každú guľku do hrsti. Máwal som ich plné wrecká. Jedna mi padla i do oka, ale mi ju po patálii wylizala stará cigáňka.

Tys' weliký lhár, wytrel si Bučak fúzy.

Ba wy ste weliki blázni, smial sa husár. Tomu tak sa má rozumieť, ako tomu nápisu

na banknótach, že môžu byť wymenené za striebro každú hodinu, alebo prípowedi o rownopráwnosti wssetkých. Idže, do ťa kopnem! To je tá powestná rownopráwnosť.

Tu wstúpila s welikou pokorou tá obstarná, chudobne odetá Česska, ktorá bola ráno prosila richtára o dowolenie hrať pred wečerom komédiu. Prosím ponížene, howorila držiac w ruce tanier, nech ráča wasse milosti zaplatiť po päť krajciarow, lebo komédia sa započne. Komu sa neľúbi, nech ráči ísť won.

Čo? Won? ozwal sa ússkläbne podoprený na oba lokte Kožuch. Tu je krčma. Ja tu sedím. Kto mi rozkáže? Krčma je pre každého.

Ale nie diwadlo, odwetila ženská. Prosím o päť krajciarow, alebo won.

Čo s tým won? osupil sa na ňu i diwý Bučak. Koho ty tu wyháňaš, ty kurwo, besstio, flandro? My tu doma, wy len takí tuláci.

Ja som poctiwá wdowa, žiwím sa s počestným umením, rekla pokojne žena: ale wy, páni, ste akýsi surowci. Ta sa mi zdá, že som prissla medzi diwých ľudožrútow. Keď slowo cti a ľudskosti nemá k wám prístupu, obraciam sa na pána predstaweného obce. Prosila som o dowolenie hrať, a dali ste mi ho; učiňte teda teraz po práwe, richtáru.

Ja nechcem byť diwákom za darmo, slowil richtár, do wiem, že ani títo ľudia z powetria nežijú. A aby zahanbil iných, wrhnul prwý do

taniera desaťkrajčiarnik. Našli sa okrem neho ešte desiati, ktorí wystreli ruky a dali po päť krajciarow. Ostatní oswedčili diwo, že nič nedajú. —

Tak teda won! zdwihnul richtár palicu a wyhnal surowcow. Hra sa započala pre jedenástich diwákow.

Bola to komédia s námerou mrawňou, mladíkom samým složená a potrebám ľudu wcele primeraná. Predstawowalo sa w nej nešťastie pijaka a jeho rodiny. Naposledok ho unáša čert za žiwa. Ale neborák básnik — herec nadarmo pracowal. I tých desať jeho diwákow len surowosti prowodili, kričali, wrešťali, howorili hlúpstwa, keď sa objawily figúry. Môžeme si predstawiť, s akou hral ochotou.

Ale hral predca, až sa rozletly dwere a whrnula jedným nezastawným prúdom surowá háwed. Wtedy herec dal činiť jednej figúre posuňky, ktoré uhádnuť musíme zanechať čitateľom, a potom spustil oponu.

Chachot bol weliký, ale komediantom nešlo do smiechu, keď sa doznali, čo sa powodilo wonká. Surowí paholci prekotili, polámali wozík, a koňa priwiazali wo wozárni zadkom ku žľabu.

To wzbudilo w komediantowi chytrú myšlienku. Buď ticho, reknul materi, keď plakala, zalamowala rukama, to nič nespomôže. Sám wešed do chyže reknul: Slúchajte len, dobrí ľudia! Kto z wás widel koňa, ktorý má hlawu

tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlawa?

A ty si widel? tázali sa pijaci.

Nielen že som widel, i ukážem wám takého, jestli zaplatíte po desať krajciarow.

To už bolo dačo iného, ako komédia s pumperlíkami. Každý chcel wideť tak diwného koňa. Ktorí sami nemali, požičali si, a predca dali po desiatich krajciaroch.

Už sme zaplatili wssetci. Kde je koň? kde je kôň?

Poďte, odwiedol ich komediant do wozárne. Pozrite na toho koňa. Ten má hlawu tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlawa. Či nie?

Pijaci sa až wáľali od smiechu a nezáwideli komediantom desať krajciarow.

To je jen sskaredý deň w Chujawe.

Deň pekný.

1.

Widela ale Chujawa i deň wełmi pekný, radostný, sláwny, než až po rokách, keď sa w nej wſſetko na lepſſie premenilo, ba swojím stalo opakom. Ktorak to priſſlo, wyrozumieme z opisu sláwnosti odprawowanej w kaſſtieli Kobzay=owskom.

Widíme tu wſſeobecný čerstwý ruch, len nie taký, aký bys' w panskom dome očakáwal. Na dwore widno mnoho rozmanitých príležitostí, ale niesú to ani koče ani batáre, než małowané wozíky, ba i obecné wozy. W čeładníku sedí za jedlowým stolom mnoho pohoničow, ale sú to len obecní sluhowia a sedliaci, nie wyſſnurowaní držitelia opraty s rukawičkami. Po chliewoch žuje sence mnoho cudzých koní, ale niesú to wysoké paripy, než len obecné wätſſie menſſie ſſkapky. W kuchyni warí sa a smaží, než nie kuchár obskakuje železné ohnisko, ale ženské s bie=lymi záponkami. Taniere, mysy, sklenice odná=ſſajú a prináſſajú, nie mládenci w dolomáňoch,

než diewčatá s belunkými opleckami, lesklými žiwôtkami a belawými záponkami. W panskej jídelni sedí za dlhým dubowým stolom mnoho, mnoho hostí, ale niesú to pyšní aristokrati, než skromní ewang. farári, učitelowia, so swojími manželkami, a dakolko swetských pánow a paní. Zenské, medzi nimiž i dakolko paničiek, zaujímajú čestnejšie miesto, posledníe domowý pán, farár Rastic.

Čo? Farár domowý pán w kaštieli Kobzayowom? Tak je, a čo wiac, panslaw Rastic. Hostina platí jeho narodzeninám, ku nímž sa sošli z blízka i daleka početní priatelia, wšetci tak oswedčení Slowáci, že by sa bolo mohlo zawiesť wyšetrowanie o panslawistickom spiknutí.

Preto i rozmluwa sa wiedla wýlučne w reči slowenskej, a bola dôwerná, srdečná, hlučná, weselá, bo wšetci boli w najlepšom rozmaru. Nikto nehladel pred seba zadumane, ako býwa neraz pri wätších hostinách: než žartowali, smiali sa, sdelowali si wospolok nowinky, howorili o wecach národních a krajinských, o udalostkach doma i za hranicami.

2.

Prípitky započal starší braterstwa Lukáč. Ty, howoril obrátený k Rasticowi, zrodil si znowu obec. Aký to rozdiel medzi Chujawou býwalou a terajšou! Keď som ta uwádzal do

úradu, wyzerala tak, že ſa čłowek až zle cítil pri jej ſpatrení. Chalupy boly wſſetky drewenné, z neoteſaných brwien alebo prútia, bez dymníkow, s wetchými pozalamowanými ſtrechami, nad to tak neporiadne rozmetané, ako ſtračie hniezdo. Dwory plné hnojnice a ſmetí, neoprawené ſady a záhradky, puſtá diwočina. Prázdna ſſkola kleſala na hromadu. Eſſte i tie oſſarpané krčmy hrozily židom a pijakom zalomením. Náhle čłowek z hradſkej ceſty zoſſiel, w daſſtiwej chwíly bahore, w ſuchej kołaje také, že až oſy zem rýpaly. Zo wſſetkého wyzerala tá najkrajnejſſia zpuſtloſť, chudoba, bieda, čerwíctwo. Chujawčani boli rozkričaní, ako łudia korhełſkí, neuctiwí, zpurní, zlorečni, bezbožni. A teraz! Wſſetkého toho opak. Sídlo neſſwary a chudoby premenilo ſa w ſídlo poriadku a zámožnoſti. Najzpuſtlejſſia obec ſtala ſa mohutnou; najbiednejſſia dedinka prewyſſuje najmnožſſie z naſſích polních meſtečiek. To wſſetko twoje dielo, brat. Za krátky čas wykonal ſi weci weliké. Wečná ti pamäť a ſláwa!

Sláwa, wečná ſláwa! zdwihli wſſetci ſo ſſtrkotom poháre.

Naſtic ſa uklonil zdworile. Premena k lepſſiemu je owſſem zrejmá, ale záſluhy chybne pripiſuješ mne ſamému. Widíš, brat môj! Za celých deſať rokow, tołko temer ako tu, farárowal ſom w Žabcu, a nič ſpomenutia hodného ſom newykonal. Prečo? Bo ſom ſtál ako prſt

samotný. Učiteľ, panstwo, dworské osobníctwo, župní úradskí, wsſetko bolo oproti mne, znižowali, uwádzali ma w ossklivosť pred ľudom, ako sa to wodiewa rozkričaným panslávom. Mal som čo delať, abych sa len w úrade udržal, tak soptilo na mňa podporowané z hora renegátstwo.

Hanba a potupa renegátom a ich patrónom! zahučali spolustolíci. Oni hatia náš národní wýwin. Pre ních wäzíme wo wečnom barbarstwe.

Rastic pokračowal ďalej. Že tu môžem preukázať dačo, to posslo odtuď, že sme sa ako diwom shromaždili sstyria horliwí, obetowawí, rázni milowníci ľudu slowenského, ja, učiteľ Semenák, prawotár Stupnický a úradník Rozumowský. S tymito, páni, musím deliť moje zásluhy, a činím wyznanie to s radosťou.

Pán úradník Rozumowský bol tussím tu prwý, pretrhnul ho Lukáč.

Jeho, prisswedčil Rastic, powolal prwého do služby Kobzay. On potom wprowodil pána prawotára Stupnického, oba pritiahli mňa, ako spolužiaka, a ja som bol tak ssťastný, uhodiť na učiteľa Semenáka. Štyria sme potom spojili nasse rozličné schopnosti a podporowali sa wospolok proti wonkajssím nápasťam. Protiwníci darmo búrili proti nám, stawäli nám rozličné osídla, chceli nás ohnusiť ľudu, keď sme boli za jedno, podporowali sa i radou i pomocou. Co

by kahko boli wykonali s jedným, to nemohli wywiesk so sstyrmi. Ale i čo sa docielilo, to sa docielilo spojenými silami wssetkých. Potom i zriedkawé priaznivé okolnosti treba wziak do počitu.

Pekne od tebä, pochwálil ho Lukáč, že uznáwaš i cudzie záslužy. Ale, buď rečeno bez obrazenia twojich spolupracowníkow, tys' predca bol podnetom a dussou wssetkého. Mohol bys' nám wyložik, čo wssetko sa tu dialo od twojho príchodu, ktorak ste docielili tak skwelých wýsledkow.

Rozpráwaj, brat, ozwali sa mnozí z farárow. Od muža tak blahodarne pôsobiwssieho jest čomu sa učik.

Pamätajte, odporowal Rastic, že nie sme sami. Tu hľa i wasse drahé ženičky a dcérky. Mám ich nudiť suchým wyprawowaním weci prísnych?

Ai! wzala slowo pani Lukáčowá, pán brat je zdworilý s nassím obrazením. Či už my ozaj nemáme žiadneho smyslu pre weci wyšssie? Nič iného nás nezaníma, ako klebety a ssialené parížske módy? To weru pekná poklona! Žiadosk pánow je i nassa. Prosíme ju wyplnik.

To bude, dodaly iné panie, najwätssím požitkom, akých sa nám w Chujawe dostať môže.

Tak už teda, usskrnul sa Rastic, odporowak nelzä. Wina nebude moja, keď sa panie sestry a paničky zle u mňa zabawia.

3.

Predoslať musím, odkasslal, že pôsobenie moje posslo ďaleko za medze, ktoré som si prwotne wytknul. Prissiel som na Chujawu jedine s tým, že budem ako možno najlepssie wzdelávať cirkew, wyučowať ľud, čo je wlastné nasse powolanie. O polepssení hmotného jeho stawu nemal som ani pomysslenia. To prisslo potom nespodiewane.

Náš slowenský ľud je po celej krajne, w dedinách i po mestách, nad mieru zanedbaný, ako ležiaca úhorom, nikým neoraná roľa. Wyšssie a zámožnejssie stawy sa ho zrekly, wrchnosti sa ho cudzia, pečujú len o zahladenie jeho reči. Esste i tí, ktorí z ľudu possli, pohŕdajú ním, zapierajú ho, aspoň nič oň nedbajú, niet w ních žiadnej mimo chleba túžby, žiadnej národnej hrdosti a horliwosti, ako w synoch a dcérach iných národow. O swoj národ nedbajú, bo wýchowa im ho odcudzila, za neswoj nemôžu sa srdečne odussewniť. To príčina, že i farári a učitelia u nás sú z wätssa len nádenníci, a ľud zostáwa mrtwou akousi massou.

Taký nádenník bol i môj predchôdca w úrade. Niesol sa welikým wlastencom, pchal sa do kasstieľow, ľudom oproti tomu pohŕdal. Neznal ani reč jeho, len ledabolo, a chlúbil, wystatowal sa tým, okazowal swoju barbarskú newedomosť ako dôkaz, že on nenie panslláw. Wyká-

zal akotak svoju kázeň, či v chráme či na smetiskách, a s tým koniec jeho pastierovaniu. Bol by chcel maďarizovať ľud, ale to chodí s velikým ustávaním, dal teda pokoj. Mal na péči len gazdovstvo a karty. Pre maďaronské svoje handabandy a necirkevného ducha, frivolné zásady náboženské, zaľúbil sa odrodilým pánikom, a dostal ich priazňou faru masnejšiu. Ľudu, farníkom neosožil nič.

A neschopný, zhovädilý učiteľ nielen že povolaniu svojmu nezodpovedal, než i škodil cirkvi premnoho. Od neho vychádzala hlavne zkaza. Za štyridsať rokov svojho úradovania pokazil celú obec, vychoval pokolenie pijanské, nemravné, ošemetné, bezbožné. Byv spolu zapisovateľom chodil ustavične so sedliakmi po krčmách, pil v richtárskom dome. A na neštastie bol v obci obľúbený, lebo umel mnoho trpeť, lichotiť, a učiniť sa vážnym. Sprostáci ho slúchali, ako dákeho proroka. Chodil ustavične za kmotra, žena jeho za kmotru. Temer všetky deti boly jeho krstniatka. Aspoň na žiadnych krstinách nechýbal. Tak i žiadno veselie, ani oddávky, ani tor neobošly sa bez neho. Tých pár detí, ktoré prišly do tej biednej školy v zimních mesiacoch, ani za tri roky čítať nenaučil, a rozpustil tak, že to pred očima jeho všetečilo, nezbedy vyvádzalo, šeptalo, klmalo, bilo sa. Tak vychodili z jeho dielne samí ošemetní rozpustilci. Sdelil i tým zlého akéhosi

ducha, ktorí wcele nechodili do ſſkoly. Za mnohé roky premenil celú obec w Sodomu.

Sedliaci, ſkočil mu do reči Kaňuch, pripowedali ſi, že nikdy wiac takého dobrého rechtora mať nebudú; a predca zachádzali s ním wždy ſkrbne, čaſto nad mieru neuctiwe. Plácu mu nikdy, ani ako učiteľowi ani ako zapiſowateľowi, powyſſiť nechceli. Za píſanie proſieb, zámetow, ſmluw — a iných ſúkromných wecí, nikdy mu iného nedali, ako žajdlíček toho ſmradu, ktorý wypili s ním. Lotrowſký jeden korheľ, akýſi Humenſký, zneuctil ho neſlýchane na ulici, nadáwal mu, s welikým krikom a tykaním, do zbojníkow, lotrow, ſtarých huncútow. Farár i obžalowal oplana, ale čo? Slúžny eſſte učiteľowi wyčítal kapitoľu, že ſa nadrapuje s ľudmi.

Rozpráwajú ľudia doſawáď o tom kúſku uhorſkej ſprawodliwoſti, pokračowal Raſtic, učiteľ wſſak bol prawý mor obce. Čo s ním počať? Ani ho odſtraniť, bo ľud predca bol s ním ſpokojný, ani nahradiť jeho nedbanliwoſť, bo fúkal ako jež, metal a ſſmáral wſſetko, keď ſom priſſiel do tej ſſkoly.

4.

Na ſſtaſtie moje i obce, ſtarý pijak o pár meſiacow dokončil beh žiwota, a mieſto jeho zaujal terajſſí môj werný ſpolupracowník Semenák. On ſpojuje w ſebe doſtatočnú pre národ-

nieho učiteľa známosť s riedkou horlivosťou a nezištnosťou.

Druhý bol by započal s tým: Vystavte mi školu a polepšite pláću, pri ktorej vyžiť nemôžem. Ale Semenák nie tak. On chcel si napred získať lásku a vykázať sa zásluhami. Konal teda o mnoho viac, než čo by i najprísnejší súdca, za najväčší plat bol požadovať mohol, a trpel ako Jób. Chodil sám z dom do domu, hlaškal dietky, namlúval rodičov, vodil sám chlapcov a dievčatá do školy, daktorým z nich i knižečky daroval.

To bolo kus krušnej a kyselej práce, pretrhnul ho Semenák. Nedajbože presvedčiť ich o potrebe výučby! Keď som sa odvolával na židov, že oni žiadno dieťa bez výučby nenechajú a žiadnych na to nákladkov neľutujú, odvetili mi: U žida je to jeho živnosť, jeho hlavnie dedictvo, u nás sprosťákov nič. Či si sa dačo učil, či nie, všetko jedno. Hľa Humenský chodil i do latinských škôl, a čo z neho? Ani len richtárstva dodriapať sa nemôže a je posledný v obci. Nejeden, čo školy nevidel, má storáz viac poctivosti.

A či nemajú pravdu? ozval sa učiteľ Škorec. I ja mám v obci takého mudráka, ktorý i listy a prosby sedliakom píše; a predca je to ten najväčší lump, korheľ, galgan. Mám zasa iných, ktorí si veľmi počestne vedú, sú dobrí gazdovia, dobrí čeľadní otcovia, a predca

do sskoly nikdy nechodili. Na tom naozaj welmi málo záleží, či sedliak a chalupník umie čítať alebo nie.

Áno, pokrútil hlawou Semenák, jestli sa len čítať deti naučia a potom nič wiac, alebo len cudzie reči, ako Humenský w jeho latinských sskolách. Treba ale i wecnaté známosti deťom sdeliť a uspôsobniť ich ku rozumeniu kníh, aby sa potom ďalej wzdeláwaly samy. Potom treba sieť tých sskodliwých powier roztrhnúť, do ktorých je ich rozum w dome rodičowskom zasnowaný.

A čo nado wssetko, treba w nich wzbudiť prawú bázeň božiu, zosslachtiť ich srdce a wôľu, zásobiť ich dobrými mrawnými zásadami. Wtedy sskola nebude dačo zbytočného. Dorastie pokolenie rozumné a mrawné. A to tiahne za sebou i hmotné blaho.

Tak je, prisswedčil Rastic, a môj sslechetný priateľ a pomocník Semenák činil to s nezlomnou wytrwalosťou, riedkym sebazaprenim. Súc sám jediný, podelil sebe dietky, podľa pokroku, na triedy, a aby jedny nezewlowaly, keď sa zapodiewa s druhými, hneď swolal zwonom starssie, hneď mladssie. Učí pres celý deň, ba esste i w noci, pri swojich swiecach. A činí to s takou láskou, že ho deti majú radssej, nežli wlastních rodičow. Obstupujú, oblapujú ho, wessajú sa na neho. Lebo i hrá a bawí sa s nimi, je s deťmi deckom. Pri peknej chwíli wywedie ich na dwor, do záhrady, na pole, a práwe wtedy

učí ich najwiac, keď o učení ani zdania nemajú. Deti samé pýtajú poučenie, tak umie wzbudiť w ních dusſewnú samočinnosť. Zaopatrí ím tu i tam i spoločnú s rodičmi zábawu; preto i týchto oduſſewňuje. Nikdy ste takej kypiacej ochoty newideli. Deti plačú, zdržujú-li ich rodičowia od ſſkoly. Pokút žiadnych neužíwa, ani nepotrebuje. Jedno prísno popatrenie alebo slowo je dostatočná pokuta. Bude to swet, keď takto wychowané pokolenie zaujme postať žiwota. O ſſkolský plat nikdy sa neuháňal, nenabehowal, neodkazowal na rodičow.

Tak sa stalo, že prázdna pred tým ſſkola preplnila sa a úspech bol prekwapujúci. Rodičowia len ústa otworili, čo to wſſetko tie ích detinky wedia, a počali stydeť sa ích. Bo neraz, keď činili alebo pohoworili dačo neslusſného, deti ich zawrátily a harusſily.

Pán učiteľ dobre rátal, že úspech wo wýučbe wystawí i ſſkolu. Za dwa roky trápil a tiesnil sa w budowisku starom, na tretí mal pohodlnú murowanú ſſkolu. Podliaci sa darmo odwolávali na pána s welikým nosom, howoriac: Nech buduje ſſkolu, keď nás o sosbierané na ňu peniaze ozbíjal! Čo z tých žalôb? odwetili rozumnejſſí. Budeme-li len wtedy mať ſſkolu, keď sa pri terajſſích pánoch sprawodliwosti dowoláme, ſſkoda nám i howoriť o ſſkole. Ochotní donutili neochotných, a ač panstwo nedalo k tomu kúska drewa, predca wystawili ſſkolu poriadnu,

spolu s inými budowiskami, chliewami, humnom, sypárňou. Pán učiteľ už wtedy pojal si towarysku žiwota.

Za ten čas, ozwal sa tento, strawowal ma pri swojom stole pán farár z lásky.

Akoby nie? reknul Rastic. Weď ste pracowali i za mňa. Nedowolil mi, bratia, ani wierouku prednássať. Deti sú, wraj už len na mňa priwyknuté. Aby neboly mýlené, chcem ich sám učiť wssetkému. A mal prawdu. Ja bych nikdy nebol dowiedol získať si w takej miere tú mrwu.

Som wôbec, pokračowal, ctiteľ a milowník učiteľow. Wy, páni, ste hlawní wzdelawatelia ľudu. Bez wás nič by neosožily wssetky nasse kázne, bykby cicerónske boly. Mládež poučiť a zosslechtiť, to hlawnia wec. So starými hriessnikami už ničoho newykonáš. Cením teda wysoko wasse obtižne powolanie. Ale s mojím dobrým učiteľom som zwlásste spokojný. Je to muž k tomu narodzený, žije wcele swojmu úradu, pokračuje w ňom s akýmsi swatým zápaľom. Čo iným nechuť a omrzlosť, to jemu pôsobí najwätssiu radosť.

Nasslo by sa to i wiac ochotných, ozwal sa Škorec, keby ľud bol wďačný, a farári takí, ako wassa welebnosť. Ale w sedliakowi niet kapky uznalosti. A od kedy dostal swobodu a wlastníctwo, je esste stokrát skrbnejssí a ossklíwejssí. Wystatuje sa: Ja pán, ja pán! Ale len

žre a pije, len sebe powyssuje z roka na rok plácu, učitelowi esste ujíma. Predtým pracowal so statkom za tridsat krajciarow pres deň, teraz žiada pät zlatých. Ale rechtor dostáwa i teraz len tak sstyri krajciare klúčowého, ako keď si za to mohol kúpit funt mäsa. Ba esste i z toho mu nestydatec utiahne. Krúti hlawou, že zapomnel, že ztratil, že mu weru chýba krajciar. Prijdeš-li po spiewaní do jeho domu, wrhne ti práwe tak dwa krajciare, ako tulákowi žobrákowi. Na oferu ti wrhne gombičku bez úsška, alebo esste wezme z kopky, nie žeby wrhnul swoj žobrácky polkrajciar. Sprostý nádenník teraz žiada na deň zlatowku, a učitelowi nepadne na deň ani pol zlatowky. Neostíchajú sa ani na poli sskodu zrobit. Tu ti spasú lúku, úrody, tam zkradnú zemiaky, mak, kapustu. Keď som bol na tom driečnom „náhrodňom naukobehu,“ kde sme wssetko poznali, čo poslaní ministeriumom učbári newedia, a doma sa wystawili klebetám, akýsi planý člowek poorezowal mi wssetky klasy w krížoch. Sedliak je neuznalá, newďačná stwora. A z pánow farárow kto je tak laskawý oproti swojmu pomocníkowi, ako wassa welebnost? Umejú len rozkazowat a bremená nakladat, ktorých sami sa prstom nedotknú.

Práwe to je, odwetil Rastic, že môj Semenák nedal sa mýlit žiadnou newďačnostou, z nejž i jemu z prwu hojne za podiel sa dostalo. Uznali, že je dobrý učitel, ale mu ničoho

nedali. Ba nassli sa i mudrci, ktorí na jeho wecnaté wyučowanie reptali, že len hlúpstwa kadeaké učí. Nawyknutí hľadať wssetku múdrosť w reči, boli by chceli, aby deti učil maďarsky a nemecky. Čo ím wraj po wssetkom, keď nebudú rozumeť, čo howoria páni? To prawda, že teraz dossiel zaslúženej odmeny; ale mohol-li to predwideť? Ani z ďaleka. Lebo pozdwihnutie tak hlboko padlej obci wiselo od nenadálych udalostí.

5.

Úmysly nasse, pokračowal Rastic, boly z počiatku skromné, obmedzowaly sa len na wlastné nasse powolanie, na sskolu a wýučbu.

Náhle každodená sskola prissla trochu do poriadku, chcel hneď pán učiteľ zawiesť i nedelňú sskolu pre dospelejssiu mládež. Ale ja som ho odhoworil od toho. Dajte tomu, reku, na teraz pokoj. Škoda to započínať, o čom možno predwideť, že sa nezdarí. Napred si musíte odchowať inakssiu mládež. Terajssia rozbujnelá a zhowadilá wám neprijde.

Za možné som oproti tomu uznal zawedenie skromnej opatrowne maličkých. Swolaw po nessporu gazdow a gazdinie na farský dwor, takto asi som ich oslowil: Drobné deti zapríčiňujú wám w čas polních prác welikú starosť. Po poli ich so sebou wssade wláčiť nemôžete,

doma muſite zanechať pri nich ſtarſſie deti, ktoré by alebo do ſſkoly íſť maly, alebo wám pomáhať mohly. Potom deti ſamé wſſeličo dokážu, najmä s ohňom. Zamykať ich do chyže už preto nerado, že zdiwejú ako zwer. Chceli by ſte dačo máličko obetowať, aby ſte ſa klopoty tejto zbawili a dietky w bezpečnoſť uwiedli?

Ba weru newiem, ozwala ſa jedna newesta, čo bych dala, keby mi dakto ſtaroſť o deti z krku zoſňal, á oſtatnie jej priſwedčowaly.

Tomu, pokročil ſom, ľahká a laciná pomoc. Stará, newládna Kapuſtaňa býwa wždycky doma, a znáte ju ako triezwu, poctiwú, rozumnú, dobrých mrawow oſobu. Odneſte teda deti k nej. Ona wám ich za maličkú náhradu nielen ochráni a opatrí, než i trochu pocwičí. Dajte jej po ſſtwrtke žita od decka, nuž bude wám i jej ſpomoženo.

Ja dám wdačne, i ja, ozýwaly ſa radom ženy. Kapuſtaňa, s ktorou ſom už predbežne wec wyrownal, bola predwolaná a zjednaná. Tak ſme mali opatrowňu maličkých, aká môže byť na chudobnej dedince.

Dietky ſa tam nielen ochraňujú, než i cwičia trochu. Kapuſtaňa ich učí, podľa náwodu pána učiteľa, ktorý úſtaw každodenne nawſſtewuje, číſliť, zwieratá, ſtromy, byliny, kamene poznáwať, ba i modliť ſa a ſpiewať. Potom ím wſſeličo rozpráwa a hry nawrhuje. Bo hlawnia wec je len zábawa a ukrátenie čaſu. Priwykajú

deti i ku poriadku, čistote, a spoločenskému obcowaniu. Pod dozorstwom budí a ostrí sa w ních i mrawní cit, keď ich opatrowkyňa tu pochwáli, tam pohaní.

Môžem powedať, ozwal sa Semenák, že to potom, keď prijdú do sskoly, ktorá sa ím ako odmena predstawuje, na deťoch poznať. Ktoré nechodily do opatrowne, newedia ani do piatich načíslit, sú wcele blbé, každého myslenia neschopné: ktoré pak chodily, w tých sú dusseswné schopnosti už trochu wzbudené, ba znajú už i maličké počty a modlitby. O mnoho je menssia s nimi klopota. Je to dobrá príprawa pre sskolu.

6.

Tak sme učinili wssetko, wzal zasa slowo farár, čo bolo možno, ku duchowniemu prospechu swereného nám stáda. Na tom ale nemali sme dosť. Obrátili sme pozor i na hmotné potreby zúboženého pre swoju nedospelosť a chýliaceho sa ku konečnej záhube ľudu.

Bolelo ma, keď som widel, čo sa wodí. Oswobodený nenadále sedliak zle užíwal swojej swobody. Šlo k tomu, že sa uwrhne do stawu tisícraz horssieho, nežli bol pod panssťinou, do úplného holomstwa a zajatia židowského. Lebo oddal sa ozornému pijanstwu, a márnil i sám základ hospodárstwa, osminy. Náhle sa doznali,

že panské pred tým role, lúky sú ich wlastnosť, a že ich možno i predať, hybaj! pili a brali na ne, ako baran na rohy, až im židi dali wystawy a wyháňali nahých z domu. Nadobýwal len triezwy richtár Hučko a skrbný Pelechawý.

Tento, zamiessal sa úradník Rozumowský, wyrwal i Kobzayowi z ruky tie sstyri sedliacke osminy, ktoré tak nadužíwal k ukriwdeniu sedliakow. A to dosiahnul figľom. Čo im z tých osmín, pán weľkomožný? howoril potuteľne. Nech mi ich predajú. Kobzay si dal powedať, bo sa nachádzal tiež, ako newestkár, hráč a ssialený milowník skwosu, wo wečných nesnádzach. Budem im robiť za ne sto dní s koňmi. Kobzay pristal, bo sme práwe nemali na dostač záprahu, len sto zlatých si esste k tomu wyjednal. Kúpa sa uwiedla do poriadku, a chytrý Pelechawý čo nezrobí? S dobrými koňmi robil sebe, pro pána kúpil dwe také mrssiny, čo bys' ich motlou zabil. Na týchto odrobil sto dní a potom sskapky predal so ziskom.

Hostia sa smiali, slowo prewzal zasa Rastic. Pelechawý neustúpi w lakomosti a figľoch žiadnemu židowi; ostatní ale sedliaci rútili sa stremhlaw do prepasti holomstwa. Ktorak tomu prekaziť? radili sme sa s pánom úradníkom Rozumowským a prawotárom Stupnickým.

Pretriasali sme wssetko, a wssetko sme nassli nedostatočným. Kázať proti pijanstwu? To

znamená hádzať hrach na stenu, hus oliewať, muriňa umýwať. Sriadiť spolok striezliwosti? Nikto z tých, ktorí ho potrebujú, neprijde do neho. Nezbýwalo nič iného, ako dochowanie zdrawssieho pokolenia. Ale toto prijde pozde, keď už zhowädilí otcowia a matky wssetko premárňa, a deti nebudú mať wiac čo ochrániť.

Abysme aspoň opozdili trochu konečnú zkazu nessťastných, uwažowali sme, ktorak by zmierniť tú hroznú úžeru, ktorou si židowstwo ľud kresťanský podmaňuje. Lebo to až wieru prewyssuje, ktorak židi umejú koristať z wečných peňažitých nesnádz i hýriwých pánikow i zhowädilej sedlače. Len jeden na to príklad. Za sstyridsať zlatowiek takéto musel platiť oplanský Humenský úroky: Zasadiť do swojej roli sstyridsať korcow židowých zemiakow, roľu zo swojho pohnojiť, zemiaky posadiť, dwa razi okopať, w jeseni wybrať a domow priwiezť. To činí o mnoho wiac, nežli istina sama, a sedliakowi nezwýssil sa ani jeden wozík hnoja pre swoju potrebu. Takto musí dlžník prísť o pár rokow so wssetkým činom w ruky weriteľowe. A to predca ľahkomyselných korheľow neodstrassí. Len pijú a činia dlžoby. Daň nikdy nezaplatia ináče, ako zo židowského messca, keď predca majú zárobok taký, žeby tri, sstyri dni wssetko wyplatily. Čo tu počať? radíme sa. Ktorak týchto ľahkomyselných bláznow ochrániť aspoň pred tou nesmiernou úžerou, ktorej už i sám zákon otworil brány do korán?

Hotowá pomoc bola by býwala wo chrámowej pokladnici. Ale čože? Chrámowé peniaze nosia sa napospol do úrokowní. Opatrowníci ich ſſtíka sa swerik ich sedliakom. Bo sedliak slowo nikdy nedrží, najmä oproti cirkwi a farárowi. Spoliehajúc sa na wečné showiewanie a beztrestnosk, úroky za roky a roky neplatí, a pri tom zas iné dlžoby snuje a pije na úwer. Na preznačenie (intabuláciu) w pozemných knihách pristak nechce, bo to pri malých summách i nákladné. A bez toho ani sa nespodiewaš, keď uslyſſíš, že osminy sú predané z ruky, alebo priſſly na bubon. Nawrhnem teda založenie malej wzájomnej pomocnice.

Pomocnica, priatel Stupnický na to, podmieňuje nielen požičky, než i wklady. Jedni musejú dak zbytočné peniaze, aby druhým mohly byk požičané. Na Chujawe kto ti čo dá? Z počiatku aspoň nikto nič, bo ľud eſſte newie, čo to. Ale dačo predca učiníme. Wypracujeme stanowy a poſſleme ku potwrdeniu na ministerium, aby to malo zákonnú moc. Do počiatku dáš celú chrámowú pokladnicu. Táto bude slúžik za základ a sama len brak celý užitok. Wätſſie summy zabezpečíme w pozemnej knihe, menſſie dáme na zmenky, a budeme pri tom pokračowak wcele podľa zákona, požadowak zowrubné dodržanie času. Keď uwidia, že to nie žart, naučia sa poriadku. Ja obstarám wſſetko za darmo.

Abys' nebol obtížen, howorím, powediem

ja zápisnice. Ty obstaráš len práwne záležitosti, menowite wyberanie dlžôb. Tebä sa budú wätšsmi báť, a mne neuprositelnú prísnosť úrad nedowoluje. Wystawil bych sa najwätšsiemu nebezpečenstwu. Tu widíte, páni, ako sme sa wzájomne podporowali, jeden druhého nedostatky doplňowali. —

Wšsetko bolo čerstwe uwedeno wo skutok. Otworili sme wzájomnú pomocnicu na dedine, a nie bez príčiny sme ju tak nazwali. Bo našsli sa brzo i takí, ktorí swoje zbytočné peniaze swerili nám, aby ím doma bez užitku neležaly, alebo aby sa s márnotratníkmi za swoje užierať a hrdlowať nemuseli. Prichádzali i zo súsedních obcí k nám i o požičku i s peniazmi. Tak sme wždy s wätšsími summami narábali a wždy wiac wykažili. Do teraz sa chrámowá pokladnica zdesaťnásobnila.

Staršsí Lukáč, ktorý to s welikou bedliwosťou poslúchal, sa ozwal: Je-li to účastinárský spolok, tá wašsa wzájomná pomocnica?

Naskrze nie, odwetil Rastic. Wkladatelia berú len úroky, šsesť od sta; s wýkažkom nedelíme sa s nikým.

A ktorak to ide s weritelmi? tázal sa ešste Lukáč.

Z prwu, slowil Rastic, bol s nimi kríž. Chceli zachádzať, ako zwykli, s cirkewnými požičkami, driek podržať na wečnosť a úroky pla-

tiť po rokoch, alebo nikdy. Keď ale jeden druhý sa popiekol, pamätali na swoju powinnosť a držia zowrubne čas..

Nemiernej úžere učinen podnikom nassím koniec, keď sa obchod ujal a rozssíril. Už nemohli wiac tak lúpiť; museli znížiť i oni úroky. To bol prwý krok môj za medze cirkwe a sskoly.

7.

Pozostáwal ale esste jeden druh úžery, z ktorého koristali nielen židi, než i pár zámožnejssích sedliakow.

Wodilo sa i u nás, čo wssade. Planí gazdowia wytrowili sa pres zimu zo wssetkého. Jedných pritiskla daň, alebo žid. Museli zpredať, čo sami pre swoj dom a hospodárstwo potrebowali. Druhí mali weselie, krstiny, pohrebný tor. Museli, mocou obyčaja, napájať celú obec, aby horssí od druhých neboli. Mnohí wláčili bez zwlásstnej príčiny korec za korcom do krčmy, mužowia zjawne, ženy a synowia tajne. Na jar potom ani čo zjesť, ani čo zasiať a posadiť. Koristali z toho obrezaní i neobrezaní úžerníci. Požičiawali zbožie a zemiaky tak, že im dlžník tri za jeden korec wrátiť musel, alebo siali a sadili s chudákmi napoly. Takému zdieraniu, myslím si, musí byť učinen koniec. A pomoc bola snadná. Wo wzájomnej pomocnici ležaly práwe peniaze bez užitku.

Ohlásim teda cirkewný ſbor a reknem ſhromaždeným: Wyſtawme proſtrannú ſypáreň s piwnicou. Mnoho to ſtáť nebude. Kameňow máme pod noſom doſť, roboty dáte wy. Treba len wápno, drewo, doſky kúpiť a remeſelníkow platiť. Užitok pak chrám boží bude mať weliký. Nakúpime z počiatku nemnožko zbožia a zemiakow a budeme požičiawať. Za každé ſſtyri korce wráti nám dlžník päť. To je maličkoſť w prirownaní s panujúcou medzi wámi úžerou, a predca ſa behom čaſu záſoba nekonečne rozmnoží. Bude tým ſpolu obec na prípadnoſť neúrody trochu zabezpečená. Skuſili ſte už, aké roky prichádzajú na polních hoſpodárow. Úrody chybnú, ba čaſom práwe nič ſa nezrodí. Tu potom bohatý muſí ſa wytrowiť, chudobnému prichodí zahynúť. W takom neſſkaſtí pomohla by plná ſypáreň tak, ako w Ägypte za čaſow Jozefowých. Keď je drahota na trhu, wy byſte mali doma kde ſa založiť, aſpoň na wýſew.

Skrbec Pelechawý ſa ozwal: Pán Boh ſtworil wolky a čert ſpolky. Nech každý pečuje o ſebä. Ja mám do wôle božej wždy; prečo nie každý? Weď mne tiež manna z neba nepadá. —

Bojíš ſa, že ti odpadnú cicky? zawrátil ho richtár Hučko, a oſtatní grúnili.

Pelechawý ſa ohliadol po ních ſrdite: Newiete, čo robíte, chcete wziať na ſebä daromné bremeno. Čo pán farár powedajú o ubezpečení

sa na prípadnosť neúrody, to nestojí. Lebo zemiaky držať sa za dwa roky nedajú, i zbožie by ztuchlo, keby sa neobnowowalo. Keď ste na jar požičali a nič sa wám neurodí, z čoho nawrátite w jeseni? Alebo budete núteni dať poslednie, alebo sypáreň zostane na zimu prázdnou. Kde tu teda pomoc w biede, alebo úlewa w čas hladu?

To sslo do žiwého. Sedliaci, akí sú, počali sa sskrabať za ussami a priswedčowať: Weď je to weru prawda.

Slúchaj ty! pristúpim ja k nemu. Čy ty w neúrodnom roku nežiadaš w jeseni nazpäť, čo si požičal na jar?

Horkyže nie! ozwali sa mnozí. I poslednie zrno wydre od nás.

No widíš! reku. Keď tebe musejú wrátiť, prečo nie chrámowej sypárni? A ty by si w čas drahoty wssetko zpredal. Sypáreň ale čo prijala w jeseni, to na jar wypožičia zasa, bez ohľadu na ceny. Dačo zrna zanechá sa wždycky i w zásobe na prípadnosť polnej nehody.

To podejsstwowalo. Darmo sa zpúdzal esste Pelechawý s daktorými inými úžerníkmi. Ostatní uzawreli, sypáreň bez odkladu budowať, čo sa hneď i wo skutok uwiedlo. Položila sa tým úžerníctwu medza i pri článkoch potrawních.

A to som powažowal za ostatnie, čo som mohol ako farár wykonať. Na ďalssie podniky

som nemyslel. Pečowal som len o to, aby powstalé zámody neklesly, než wždy wiac sa wzmáhaly.

8.

Tu ti jedného dňa prikwitne priateľ Ruzumowský. Wieš-li čo nowého? Na Kobzaya obořili sa weriteľowia, predáwa majetok.

Hm, hm! pokrútim hlawou. To sa dalo predwideť. On i ona prowodia žiwot nezriadený. On si drží postranné milenky, ona milencow. Nad to ten pochabý skwos a karty, čo tiež oba jednako milujú. Kobzay taký galgan wo swojom spôsobe, ako Humenský alebo Kožuch. A má už kupca?

Trhuje sa, weti priateľ, s tým obrezaným weľkomožným tam na konci dediny.

Rozumel Dáwida Schelm-a, majiteľa grófskeho predtým majetku. Pamätné je, ktorak prišiel chytrák tento k nemu, bo to objasňuje to rychlé klesanie dáwnej aristokracie a dwíhanie sa židow, ktorého koniec bude úplný prewrat wšetkých pomerow. Požičal nič wiac, ako päť sto zlatých hýriwému, wždy utisknutému grófikowi. Nikdy, keď sa žid dostawil so zmenkou, peňazí nemal, a pokaždé dal mu nowú zmenku na dwojnásobnú summu. Táto wyrástla pod krátkym časom tak, že gróf bol rád, keď mu žid na majetok, čo stál wyše sto tisíc zlatých, osem tisíc

doplatil. Toto je ten Dáwid Schelm, ktorého priatel Rozumowský nazwal obrezaným welkomožným, ako sa teraz býwalý otrhaný pálenčiar dá titulowať. Kobzay čo pýta za swoj majetok?

Za pädesiat päť tisíc, wrhnul priatel rukou, ho púšťa, s wšetkým statkom i náradím, do ostatnej srsti a retiazky, ten blázon. Boh mu odňal rozum. Žid len lesy dá wyrúbať, ta wšetko wyplatí, majetok mu zostane za darmo. Ja, priatelu, som bez chleba.

Wo mne wzkrsla nowá myšlienka. Je už smluwa podpísaná?

Newiem.

Poďme, howorím, ku priatelowi Stupnickému. Od neho sa dozname istoty.

Stupnický nám wyprawowal, že sa stránky ešte nepokonaly. Žid wraj dáwa päťdesiat, Kobzay žiada wyše toho päť tisíc.

Dobre, dupnem nohou, majetok odkúpi obec. —

Bah! zasmial sa Stupnický. Ti opilí Siléni? Lenby oni stačili wyplacowať rowáše krčmárom. U najmnožších z nich by si so swiečkou krajciara nenašiel.

Nič to, reku. Požičia krajinská úwerkowá banka, keď zawiažu spolu urbársku časť chotára.

Powedáš dačo, zamyslel sa priatel Stupnický. Žid nadužíwa nesnádz Kobzayowých a ja som jednatelom banky na týchto stranách. Čo

ale sedliaci? Pristanú-li, tí lajdáci? S nimi prehoworiť čím skorej.

Zajtrá, powedám, je nedeľa. Prijdete po službách božích na faru. Za ten čas hlboké tajemstwo.

9.

Ohlásil som cirkewné sobranie. Sedliaci prišli wšetci, z chalupníkow ani jeden. Lebo títo si každobia, že rowní ím predtým sedliaci stali sa pánmi, nerobia nič, len žerú a pijú; oni že teraz musejú niesť i ích bremeno, a k tomu ešte platiť za ích swobodu. Z prirodzenej človeku záwisti strania sa nowých pánow. Preto ani na sobranie neprišli. Nech wraj idú páni, my i tak sme tu len robotné howiadka. A to bolo naše šťastie, že sa odtiahli, bo wec sa musela diať pod pokrywkou.

Triezwi ste wšetci? ozrem sa po prítomných. —

I weď snáď len do božieho domu nikto nepôjde opilý, slowí Pelechawý.

Máme wám sdeliť, pokročím, wec dôležitú. Musíte ale sľúbiť mlčať o tom a neísť za dwa týždne do krčmy.

Zwedawosť ich primäla k prisľúbeniu.

Ináče, howorím, je to welmi radostné, čo wám máme predložiť. Ide o to, či chcete byť pánmi?

Zdá ſa, ſlowil Hučko, ktorý pre ſwoju úklončiwoſt porád úrad richtárſky zaſtáwal, že ſi pán farár robia žartík s nami.

Žiaden žart, howorím. Pán Kobzay predáwa ſwoj majetok a Schelm ho kupuje. Zawládne žid celým chotárom.

Nech zawládne, kywnul plecom Kožuch. Čo nám z toho? Jeden nám tak nič nedá, ako druhý.

Humenſký dodal: Či krſtený, či nekrſtený žid, wſſetko jedno.

Áno, áno, powedám, ale wždycky zle. Panſtwo nech je akékolwek, či ctí Kriſta či Mojžiſſa, činí s wami, čo žiwe chce. Bo tá rownopráwnoſt pred zákonom ſtojí len na papieri. Skutkom taký ſtáwa rozdiel medzi ſedliakom a pánom, aký bol pred wymanením.

Už to ſice prawda, poſſkrabal ſa za uchom Kožuch. Proti pánowi, akúkolwek ti zrobí kriwdu, nikdy newyhráš.

Súdy a súdcowia sú len na to, ozwal ſa hrubý Bučak s bajúzami, aby pomáhali pánom a židom utlačowať chudobu.

Ako my tu môžeme, dodal huſár Zajac, wyhrať prawotu o leſy! Wſſade dáwajú a nám nič.

Tak je, priſwedčím. Prawota ſa wlečie už ſedem wyſſe tridſiatich rokow, a eſſte ani len tá otázka nenie súdne rieſſená, či ſte býwali w užitku drewobrania? Ani ſa nedožijete konca

tej komédie. Wrhnite teda kríž na wssetky prawoty. Kúpte majetok Kobzayow. Nebudete sa potom s nikým prawotiť o pár siah lesa, celý bude wáš. Widíte, w akej ste pre to drewo nesnádzi. Pansstina prestala, a wy predca i teraz robotujete. Za tie biedne hromádky prúka robíte temer toľko; ako ste robili pred swobodou za úrek. S mostami máte ustawičnú klopotu. Wy nemáte drewa, panstwo nechce dať, a predca wás nutí ku stawäniu mostow skrze slúžneho. Už pre ten les mali byste sa uchopiť príležitosti, ktorá nikdy wiac sa newráti, predchytiť majetok židowi.

Ale kde peniaze? ozwal sa Humenský. My sme bedári, sskrabali sa za ussima sedliaci.

Peniaze budú, reknul priateľ Stupnický. Požičia nám krajinská úwerkowá banka. Ja wám to wykonám, len zawiažte wssetci wasse osminy a dajte mi plnomocenstwo k uzawreniu i kúpy i požičky.

Cena je tak lewná, dodal Rozumowský, že sa to temer samým drewom wyplatí, keď dáme les zrúbať. Čo nie, to wyplatia krčmy, mlyny, jatky a prenájem, jestli sami nebudeme gazdowať. Majetok pripadne obci za darmo.

Sedliaci dostali chuť, ale Kožuch im prissepnul: Newerte, nedajte sa ossialiť. Pán ta pán, a pánom niet čo weriť.

Tým sa zklátili, poodstúpili, klmali jeden druhého, sseptali. Čo ssepcete? tážem sa.

Nuž to howoria, reknul Humenský, že prečo nekúpia majetok sami, keď to tak wýhodno?

Preto, odpowedám, že nám banka nič nepožičia, bo nemá na čo. Wám ale požičia, keď k majetku samému zawiažete i urbársku časť chotára. Rozumiete? Od wás, ktorý ste chodili do sskôl, to mrzko, že pri tak wážnom podniku kladiete prekážky dobrým nassím úmyslom.

Pre mňa, hodil surowe plecom, nech zakúpia za päť prstow hoc i celú stolicu.

Weru to wedzte, pozrem prísne na neho, že wssetko prawé bohatstwo leží w piatich usilowných prstoch, a nie w messci.

Priateľ Rozumowský dodal: J ja mám celý úrek po Lipnickom; ja tiež zawäzujem moje osminy.

Jednako poplassení sedliaci sa klátili, len Pelechawý ich nutkal ku kúpe, že to bude dobre.

Richtár Hučko oswedčil: Nemôžeme teraz ani tak ani inak powedať; musíme sa napred medzi sebou poradiť.

Z wassích porád, odseknul som mrzute, nikdy nič. Kto najhorssie bude radiť, ten zwíťazí. Nie wasse porady spasia wás, než dôwera k nám. Wy ste slepci, my wasse oči; musíte byť presswedčení, že wás powedeme dobre. A abyste boli, powážte, či newypadlo wssetko dobre, čo ste na radu nassu predsewzali? Rozhodnite sa rychlo, hneď a hneď. Wec netrpí od-

kladu. Dozná-li sa žid, že wy chcete byť kupcami, prikryje hneď a wám potom ani za dwojnásobnú cenu majetok neprepustí. Pospiessiť teda musíme a mlčať. Preto som wás zawiazal ku chráneniu sa krčmy.

Richtár za tým reknul: Spoľahnime sa na týchto pánow. Prawú lásku ich skusili sme neraz. Wždy nám dobre chceli.

Uchopiť sa za čerstwa tak wýhodnej príležitosti, reknul rozhodne Pelechawý. Ja zawäzujem wssetky moje osminy.

Nechže teda bude w menu božom, wykríkli ostatní; len Kožuch, Humenský a husár Zajac stále odporowali. Oni sa na nič nepodpíssu, bo nechcú w nebezpečenstwo uwiesť swoje osminy.

Dobre teda, powedám, wasse a tie osminy, ktoré už držia židia, wylučujú sa z podniku. Wy neberete žiadnu powinnosť na sebä: než ani účasti w nádejnom zisku mať nebudete. Do majetku budeme sa domáhať len my, ktorí ho kupujeme.

Mnoho sstastia! zasmial sa sskarede Kožuch.

Twoje osminy, premeriam ho okom príssnym, náležia už i tak krčmárom. Čo žiadaš za ne?

Šesť sto mi dáwa žid.

Predaj ich mne.

A čomu nie? Len nech zaplatia.

I ja tak dám moje, ozwal sa Humenský, i ja, reknul za ním Zajac.

Abysme ostatních zaochotili, kúpili sme ich a wyplatili na skutku, ja a pán prawotár. A to účast nassa w majetku, ktorá i na deti nasse prejde.

Plnomocenstwá pre pána prawotára boly hneď podpísané. Ktorak pokonal wec s Kobzayom, to by najlepssie mohol wyložit on sám.

10.

Hneď po obede, prejal slowo Stupnický, idem s welikou úzkostou ku Kobzayowi. Lebo známa mi bola weliká jeho nenáwist proti sedliakom a Slowákom. Nerozkážu, tážem sa, písat smluwu so židom?

Ba weru, zwesil na pohowce smutne hlawu, napísat sa musí. Nechce konečne wiac dat, ako pätdesiat rowno. Utiskuje ma prassiwec, ale čo robit? Dlžníci súria. Židowi budú čakat, mne nie. —

Žial, howorím, že majetky prechádzajú tak skoro jeden za druhým do židowských rukú. W krátce budú mat hrabiwí títo prisselci prewahu i w majetnej triede, a tým opanujú, w spojení s kapitálom, nadobro celú krajinu. A oni sú, dodal som zúmyselne, predbežný woj ssíriaceho sa walne na wýchod nemectwa.

Nuž keď krestani nemajú peňazí! wrhnul newrle rukou. Prečo sa nehlási kupec krestan

a dobrý dáky wlastenec? Takému bych majetok i dačo lacnejssie doprial.

Ja bych poradil, prohodil som ostíchawe, kupca kresťana.

A koho? upre na mňa zrak zwedawe.

Zdejssia obec bola by hotowá odkúpiť majetok. Dala by zaň to isté, čo žid sľubuje.

Obec? zamračil sa Kobzay a wyskoknul z pohowky. Wssiwawí sedliaci? Myslia, že budem za päťdesiat rokow kliesskami od nich wydierať po krajciaru? Ja musím mať peniaze hneď. —

Žid tiež, namítnem, nezaplatí hotowým grossom, len dlžoby prejme, pokoná sa s weriteľmi. Jestli by wssak wassa weľkomožnosť konečne chcela peniaze do ruky, bude i to pod dwoma mesiacma.

Ste ich adwokát? stane mi w oči.

A spolu plnomocník, wytiahnem písmo. Wssetko je predkom odobrené, čo uzawrem.

Akokoľwek, chodil Kobzay prudko po čalúne, ja oplanom sedliakom majetok nepredám. Radssej ho doprajem židowi.

Ale prosím pekne, nástojím, či nenie lepssie napomáhať rozkwet obci, nežli budowanie Jeruzalema w Uhrách?

Nič! dupnul Kobzay. To nebudem trpeť, aby w mojom kasstieli pelessila newďačná opilá sedlač. Radssej nech tu smrdí za cesnakom.

Wystúpim teda s posledným dôwodom, ktorý sa minúť s účinkom nemohol. Obec, reku, dá toľko, ako wašša weľkomožnosť žiada.

Kobzay zkrotnul očiwidne, ale kahal predca wýšše a jednal neustupne. Musel som ešte tisícku pridať.

S tým ale už bol úplne spokojný. Smluwa sa hneď napísala a podpísala s doložením, že je neodwolateľná.

Pribehol potom naplašený žid, skuboWal o desať, o dwadsať tisíc wiac, ale dobre zawiazaný a namrzený Kobzay ho wysatil. Keď widíš, že majetok toľko hoden, prečo si nedal wtedy? Prečo si ma tak utiskowal, oplan? Chcel si mňa oklamať, oklamal si sám sebä.

Probowal potom s nami. Narucowal nám dwadsaťpäť tisíc, a mne päť z osobna, abych nahowáral sedliakow ku prepusteniu mu majetku. —

Títo si už teraz bláhali. Wlastná wšak sprostači newďačnosť ani tu nechýbäla. Oplanský Humenský nadstrknul im zo záwisti, že som sa sreknul s pánom a ich o šesť tisíc zlatých oklamal. A oni uwerili trhanowi tým wiac, že ich popudzowali i krčmári. Bolo plno oproti mne podlých klebiet a surowého zlorečenia.

A s peniazmi potom ako? tázal sa farár Peľuch.

Wyslaný od banky ohliadač, wetil Stupnický, dal mienku, že sa môže požičať šesťdesiat

tisíc. Zostalo nám teda ešte na nákladky štyri tisíc. Splácanie drieku s úrokmi uloženo je na dwadsať liet w rowných častach.

Kobzay wzal peniaze a pošiel s ťažkým srdcom na druhý skromný swoj majetok. Teraz dostal úrad pri wrchňom súdu. Bo to teraz wšetko, čo pošlo z wysokej šľachty, bez ohľadu na schopnosť, zaopatreno byť musí.

11.

Lukáč zdwihnul prawicu s dútnajúcou smodkou: Teraz nám ale powedzte, bo to je najzanímawejšie, ktorak ste potom hospodárili s tým majetkom? ako zplácali dlžobu?

Najwýdatnejší prameň dôchodkow, prewzal slowo Rastic, boly lesy. Bo teraz, pri množiacich sa porád železniciach a fabrikách, ide drewo do ceny. Podelili sme ich, zanechawše dačo i pre sebä, na dwadsať rowných častí. Každý rok wytne a predá sa jedna. To skutočne toľko robí, že málo čo wiac platíme do banky.

Krčmy, jatka, mlyn boly nám tiež na dobrej pomoci. Bo z prwu zanechali sme wšetko pri starom.

Za role a lúky dáwal nám žid päť tisíc prenájmu. Sedliakom sa to ľúbilo, ale ja som ich z toho zrazil. Majetok, reku, prijali sme zásobený, nie pustý. Nač by sme ho teda dáwali do prenájmu? Wyšli bysme zo wšetkého, žid

by nám budowiská zpustossil. A wykažíme wiac, ako žid, bo nebudeme potrebowat tolko čeľade, nájemníkow práwe nie. Čo nebudú stačit nasse záprahy a nassi chalupníci, to doplníme my. Spojenými silami pôjdu nám roboty rychlo. Dáme pri tom mnohým chleba, menowite pánom úradníkowi a prawotárowi, ktorých by žid prepustil. So židmi wôbec nechcem mat činenia. Len krčmárow musíme trpet do wyprssania času prenájmu.

To bolo odobreno. Obrábänie majetku prewzali sme sami. Pánu úradníkowi ponecháno wedenie hospodárstwa s plnou mocou a s powýssenym platom. Ja som prewzal bezplatne wrchniu sprawu, pri čom musel som sa prestehowat do kasstieľa. Lebo pre obchod s toľkými ľudmi, pre tak mnohé zápisnice, písma, sskrine, moja biedna fara bola priúzka. Nerád som to učinil, abych newzbudil záwist, ale musel som hľadat miestnost priestrannejssiu.

Pán učiteľ nawrhnul, aby mi držali pomocníka, tak rečeného kapláňa, než za to som sa podakowal. Mal tom za to, že pri tolikom praktickom účinkowaní dlhé ciceronské kázne odo mňa žiadat nebudú, ale sa uspokoja s krátkym praktickým napomenutím. Wymienil som si len, že nikdy na žiadnom pohrabe kázat nebudem.

To to! pochwálili ho farári. Bodaj by si ničomné toto bremeno zosňal i zo ssije nástupcow. —

Je zošňato, zasmial sa Rastic. Nikdy tu wiac po smetiskách kázať sa nebude. To je tá najmrzutejssia powinnosť ewanjelického kňaza. Z toho nikomu nič. Je to len obeť prinássaná márnomyseľnosti. A kňaz odťahuje sa tým od užitočných priac, ako náwsstewy sskoly, činí sa smiessnym, wystawuje klebetám a hubí. Nútený bez prípravy do sweta kázať, činí to potom i w chráme, sype neprežuté slowo božie z rukáwa.

Škorec sa ozwal: Tak by zrussik i tie pohrabnie wersse, ktorými nás učiteľow hlúpa márnomyseľnosť morduje. Ja to činím s najwätssou nechuťou.

A slussne, prisweděil Rastic. Ničomnou parádou touto činí sa i učiteľ smiessnym a odťahuje tiež od swojej swatej powinnosti. Katolícky kántori spiewajú tú istú odprosskanku na každom pohrabe: u ewanjelíkow sa žiada, aby odpytowanka i wersse wssade boly inakssie, a aby ich rechtor sám wyhotowil. Aká to obtížna práca pre učiteľa a aká daremnosť! Newolil by za ten čas učiť deti, pokuď pero hryzie na ničomných klapanciach? Ja som prewiedol zrussenie toho na wždy w cirkwi mojej. My mrtwých wyprewádzame len so spewom a modlitbou.

A w Nemecku, poznamenal Lukáč, ani toľko sa nedeje. Služobníci cirkewní zriedka idú s pohrabom, len príbuzní a súsedi wyprewádzajú pri wssetkej tichosti mrtwého. O dôchodky ktorak ste sa postarali?

Zlepssily sa, odwetil Rastic, a síce primerane nássmu powolaniu. Osminy farské a učitelské pripojily sa ku majetku. Farárowi a učitelowi ponecháno len tolko, aby mal trochu mlieka w dome, mohol si držat páru krawičiek. Miesto toho dostáwa wssetko hotowé, čo len do domu treba, drewo, zrno, strowu, zemiaky, kapustu, i pár sto zlatých peňazí. Nemusí teda gazdowat, môže žit wcele úradu, zwlásste mládeži. Platy sme wymerali dwúm učitelom. I farárowi sme učinili za powinnost, na miesto tých ničomných pohrabních kázní, učit wo sskole deti každý deň dwe hodiny.

Peluch sa tázal: A čo ste učinili s chalupníkmi?

Na to odwetil úradník Rozumowský: My máme prirodzene činenie len s tymi, ktorí ku Kobzayowmu majetku náležali. Urbárskych odbyli sme wyznačením im ku swobodnému držaniu istých rolí a lúčok. Dwornným polepssili sme znamenite. Nawrátili sme im odňaté roličky, dali drewa, určili neobmedzený predtým počet powinných dní, zrussili nutnost pracowat, keď ich odrobia. Tí i títo sú úplne spokojní.

12.

Kúpený teda majetok, reknul Lukáč, stal sa spoločným imaním osminárow. Čože ste učinili strany účasti wo prámach a užitku?

To bol twrdý oriessok, pokýwal Rastic hlawou, pri tom boly nesnádze, ktoré nám zapríčinily mnoho hlawybolenia. I postranní delali nám galibu i nassinci.

Loptossi tí, ktorí predali swoje osminy pri rozhodnom kroku, widiac úspech chceli kúpu odwolat, behali na stolicu, po prawotároch. Krčmári, ktorí už boli dwadsat osmín k sebe pritiahli, domáhali sa tiež k majetku, bo že ho kúpila obec a w obci sú i oni. S tymito prisslo na prawotu. My sme sa držali toho, že nie obec ako taká kúpila, než spolok nadobudnul majetok, a že kto nekupowal, smluwu nepodpísal, za nič neručil, žiadnu powinnost na seba newzal, tomu nič do kúpy. Súd dal nám za prawdu.

Medzi účastníkmi podniku powstalo weliké wrenie. Chceli dokonca majetok medzi sebou podelit. Stálo ma to mnoho zápasu, až som ím to z hlawy wybil. Ustúpili len tomu, že banka bude powažowat spolok za rozpustený, swoje peniaze za ohrožené, položí teda ruky na majetok a pustí ho na bubon.

Nepreraziwsse s delením, počínali si aspoň zpurne, hlawate, surowo, podlo. Keď sa na pozwanie shromaždili ku poradám, žiadali oldomásse. Nechže nám wraj dajú súdoček, nech, weď je to nasse, weď máme z čoho. Wyctení za to, prestali chodiť, reptali, že my sebe sami majetok osobujeme, žreme a pijeme, ím ničoho nedáme. Keď sa ím kázalo do roboty, buď nessli,

buď prišli neskoro, a potom jeden pred druhým zaháľali. Kto mi wraj rozkáže? Keď chcem, robím, a keď chcem, nerobím. Hnali pres wšetky zápowede do lesa statky, pustošili mladé stromky, nedali si rozkázať. Weď to wraj naše. Čo komu do toho? Lesníka, keď ich wyháňal, zbili. Museli sme i stolicu wolať na pomoc.

Zkrotení pandúrmi, chodili wykrikujúc, že sme tyrani, tisícráz horší od Kobzaya. Tento wraj bol aspoň úrečitý pán: my sme len taki swetowci odkuď noha odkuď ruka.

Zwlášte na mňa sa zlobili: Hľa, hľa! Nedarmo, že býwa w kašticli, ale si i počína ako pán, ja jeho toľko a toľko. Istý surowý Bučak, ktorému woly boli zajaté, prišiel so sekerou do kaštieľa a hrozil mi smrťou, jestli mu woly w okamžení newydám. Akým ja wraj práwom dám zajímať statok? Či je majetok jeho? wykrikowal. Ten wšiwák, ten swetowec!

Žena plakala, prosila ma so slzami, abych sa neoškliwil s tymi zwermi, než zapluť wšetko a wrátil sa do pokoja na faru. Ja som ale wytrwal w nádeji, že to bude lepšie, i nezklamal som sa. Diwochowia šemrali, ale kus po kuse zkrotli.

13.

Dowoľ, brat, pretrhnul ho Lukáč, ty neodpowedáš na moju otázku. Ja to chcem wedeť, w akom stoja pomeru ku majetku osminári?

Po wylúčení osmín krčmárskych, učinil žiadosti jeho zadosť Rastic, zostalo ich 250. Na každú wydaly sa śstyri také asi účastiny, ako w úrokowňach a bankách, teda spolu tisíc. Dľa počtu týchto účastín delí sa celý zisk, prípadne ztrata, na tisíc čiastok.

Trhať účastiny ani pri delení neswobodno, owśsem ale predáwať a kupowať. Wyhľadáwa sa len prepísanie na druhé meno, na účastine samej a w zápisnici. To isté musí sa stať pri zdedení.

Ale tak, namítnul Lukáč, jednako sa wryjú medzi wás židi. Pokúpia účastiny a s časom dostanú i prewahu.

O to sme sa postarali, ozwal sa Stupnický. Do potwrdených wrchnostensky stanow wniesli sme toto: Kedykoľwek má byť prenesená účastina na druhé meno, wždy má práwo spolok odkúpiť ju a podržať pre sebä. Wtedy sa takáto účastina zrusśí. Bude ich menej a wätśsí prípadne na každú užitok.

To sa ľahko dá obísť, namítnul zasa Lukáč. Žid učiní s oplanom lžiwú smluwu. Udajú kúpnu summu, akú spolok nebude chcieť zaplatiť, a potom sa podelia w užitku.

I túto cestu bursowej hre sme zatworili, wyswetlowal ďalej Stupnický. W stanowách stojí i toto: Jestli by spolok, w čas predaju do cudzej ruky, nemohol sa sľahodiť s účastinárom, určí sám hodnotu účastiny. Wezme sa za základ

čistý minuloroční dôchodok z účastiny, jej tak rečená diwidenda, a wyráta sa, koľký tomu odpowedá driek, ssesť od sta rátajúc. Tento driek je zákonná cena účastiny. Predawač cenu prijať musí. —

Aspoň pozastawujú korheli swoje účastiny, namítnul esste Lukáč, a obkazia dlžobami.

Hja! wrhnul Stupnický rukou, w tom už osobná swoboda obmedzená byť nemôže. Kto komu w tom rozkáže? Odwrhnúť človek i sám žiwot môže, nielen imanie. Priechod ale účastín do rúk židowských zamedzený je na dobro, leda žeby sami účastinári židow medzi sebä prijať chceli, w čom zasa potomkow zawiazať nelzä.

14.

No múdre ste wy to nawliekli, wyznal naposledok Lukáč. Wssetko sa mi ľúbi, čo tu widím. Bodaj by nasledowaly obce wasseho príkladu! Hýriwí nassi pánici predáwajú rad radom majetky, židi a cudzozemci ich skupujú. Úžasný je už počet nowých týchto zemských pánow, ktorí i mestá zaplawujú a wssetky žiwnosti tiahnu ku sebe. Pre ních stawäjú sa hlawne i železnice. To sú žľaby, ktorými tečie walne do zeme cudzozemstwo a tržba židowská. Cudzozemcom a židom dáno swobodné pole ku celkowému potlačeniu nasseho maloletého ľudu. I nosí už Izrael hlawu wysoko. Židi sa wozia nielen po

biednom ľudu, ako slowenskom tak maďarskom, než i po tej sslachte, pred ňouž sa nedáwno w prachu plazili, wedú i ju rozličnými úskokmi ku zkaze, prewracajú súdy. Obce by mohly prekaziť tomuto predchádzaniu dosawáď esste wždy akosi priwilegowaného majetku do rúk židowských. Lebo obec wždy wiac dať môže, nežli žid, ač i to má swoje medze, a chodí s úplnou zkazou, jestli sa deje bez rozumného wyrátania. Znám sedliakow, ktorí pri tom o swoje osminy prissli, keď pochabe cudzie majetky pokúpili. Pri múdrom ale wyrátaní a powážení wssetkých okolností obce wiac môžu dať preto, že môžu, ako u wás, prispeť prácou, čo pri dobrej wôli a ochote ani nepocíťa.

Keby takýchto úplne swobodných a zámožných obcí bolo mnoho, wtedy by celkom inakssí žiwot zakypel po krajne, nežli pri terajssom wysoko-welkomožno-pansko-židowskom hospodárení s pálenčiarňami a krčmami. Dedinský ľud by nežil wiac len pálence a židom, stal by sa zámožnejssím a skrze to i oswietenejssím. Školstwo by sa zlepssilo, remeslá, obchod, wedy, umenia zdwihly. Až wtedy by wstúpila do žiwota i naozajná občianska rownoprávnosť a swoboda. Teraz je len na papieru. Nadprávie aristokratow esste wždy trwá a dusí žiwot i w obciach i w župách. Zhowädilý ľud neumie použiť swojho práwa, ktoré mu dáwa zákon. Otrokom tým len sklenka alebo palica. Celý ústawný žiwot

náš je pri takom ľudu len smiessna komédia. A w terajssích pomeroch ľud sa nezmení. Nič by ale tak neprispelo k jeho osslechtení, ako celkowé wymanenie obcí zo zbytkow feudálnych.

Wtedy by, dodal Semenák, i spisba a knižníctwo maly wýdatnú podporu. Tí nassi pánici, akých najwiac, pečujú len o ničomný skwos, lowčích psow, pálenčiarne a neweſtky, židi uwiazli wcele w materialismu. To sa wrhá z jednoho ziſstného podniku do druhého, nič wyšſsieho nezná. Streže len zákon Mojžissow, na nowejssej spisbe nemeckej má len trpnú účasť, na iných žiadnu. Plesá i teraz okolo zlatého tekaka. Pokuď tu hospodáril Kobzay, chodily mu jedny maďarské nowiny, Schelm-owi jedny nemecké. Iného diela ani ten nekúpil, ani tento. Jókay celkom prawdiwe wytýkal slowenským pánom, že keď o slowenskej spisbe ničoho wedeť nechcú, ani maďarskú nenapomáhajú. Teraz chodia do obce tri maďarské, dwa nemecké a ssesť slowenských časopisow. Založili sme i knižnicu, kupujeme wssetky diela slowenské, daktoré i maďarské a nemecké. Sbierajúci na sskoly žiaci odnássali pred tým z Chujawy len posmech a harussenie: teraz každý ide Boha chwáliac so sstyrmi zlatowkami. Máme i sikačku k haseniu požiaru. Čo takéhoto dialo sa, pokuď tu wládli Schelm a Kobzay? Panstwo čudského rázu len na sstyroch sa woziť s hrkálkami, pálenku páliť, pokowať, neweſtky fintiť a chúdež utiskowať do krwi.

I tá do neba wolajúca panská sprawodliwosť, to jej nestydaté poličkowanie, to prijímanie osôb, to očiwidné nadržiawanie pánowi wo wsetkom, by prestaly, keby tie sslachtické dwory, z ktorých už zmizly deresse a drábi, presslv do spoločnej ruky mohutných obcí. Koľko wenkowských obcí, toľko bysme mali dakedajssích kráľowských miest. Tieto boly prwe jedinými sídlami remesiel, priemyslu, tržby a oswety: pozatým boly by tým wssetky polnie obce, keby ich wlkolaci dáwit prestali.

Keby ti to bolo wssade tak, ako na Chujawe, ozwal sa učiteľ Kaňuch. Ale sú i takí páni, ktorí chwatne nadobýwajú, nie žeby predáwali. W mojom Kálmanowi sedí ti aspoň desať židow. Ani neje ani nepije, len majetky a osminy nadobýwa o samých zemiakoch a kyslom mlieku. —

To sa rozumie, bránil swoje Semenák, že niet wssade Kobzayow, ale jest ich dosť po krajne. A kde sa príležitosť naskytne, treba sa jej s obozretnosťou a rozumom uchopiť. Wzdychy a žaloby na panskú sprawodliwosť sú daremné a nemužné. Treba siahnuť ku skutku, usilowať sa, wystawiť čertowi zlatý most, aby odissiel, učiniť polowičaté wymanenie wlastným pričinením celým. —

Len rozdrobenia majetkow, dodal Rastic, treba sa chrániť. To wytwára každý nákladnejssí podnik, každý pokrok w polňom hospodárstwe.

Čo by bolo z nasských welikých, obssírnymi pozemkami wládnucich miest, keby ich messtani podelili medzi sebou? Tej chwíle ztratily by wssetku wýznamnosť. Nič by sa nedialo spojenými silami pre mesto wôbec, wyšssí žiwot by w ních zhasnul, messtani premenili by sa w sprostých sedliakow.

Tak by i po dedinách s podelením wätssieho majetku wssetky z jeho nadobudnutia posslé blahé následky zmizly. Rozdrobme ho, a tam sme, odkuď sme wyssli. O pár rokow bude zasa wssetko diwé, pusté, židowské, krčmárske. S držebnosťou rozmnoží sa len pijanstwo drobných statkárow a posledníe weci budú horssie prwých.

Dobre by snaď bolo, poznamenal Lukáč, záwiesť pri zakúpení celého chotára česko-braterskú, herrnhuterskú společnosť práce a imania i požitkow. Wtedy by obce dokonale predstawowaly jednu osobu, a podlosť jednotných bola by jatá na úzdu. Nikto by nemohol cwálať newiazane do pekla, lumpowať, múrniť a potom žobrať. Každý by musel pracowať a každý bol by potom wssetkým potrebným zaopatrený.

To by bola druhá krajnosť, protirečil Rastic. Tým by sa zničila osobnosť, udusil wýwin schopností jednotliwcow, premenili ľudia w púhe pracujúce massiny. Ani toho hlawatosť slowenská nesnesie, do takých medzí pojať sa nedá. Najlepssie je, spojiť wýhody osobnej swobody s wýhodami welikého majetku. Tento treba

udržať pohromade a zanechať pri tom každému jeho maličké imanie a swobodné nakladanie so swojou účasťou. Tak sme učinili my.

15.

A dobre ste učinili, reknul Peľuch. Celé wasse zriadenie sa mi ľúbi. Je mojím zdaním možno najlepssie. Len to diwné pretworenie jednej z najsskaredejssích obcí w najúhľadnejssiu nám esste wyswetlite, rozumiem wýstawnosť. Že domy sú z wätssej polowice nowé, to pochádza od požiaru. Ale to diw, že neporiadne roztratené drewenné chalupy premenily sa w postawené za ssnúrou murowanice, že sa stawäjú rad radom, a že wyzerajú z ohľadu podoby i miery wssetky na wlas rownako.

Diw to spolkowitosti, wzal slowo Rastic. Keď požiar obrátil w popol wätssiu časť dediny, prissli pohorelci: Nech pomáhajú, nemáme sa čoho lapiť.

Nemáte? reku. Hľa následky wasseho ľahkomyselného hospodárenia! Pláčete wždy tie wasse smädné gágory, wystrájate nákladné weselia, krstiny, tory; na možné nehody nemyslíte, proti ním sa neozbrojíte. Pozwite wssetkých radom, i tých, ktorí newyhoreli.

Shromaždeným reknem: Budowanie stalo sa pre wás wssetkých neodbytnou potrebou. Lebo i ussetrené ohňom budinky sú wetché, trwať dlho

nemôžu. Budete-li pri tom pokračowať každý sám pre sebä, nepostačíte. Sjednoťte sa teda, konajte spojenými silami, a wyjdete s polowicou nákladkow, nebude wám treba ani žobrať po dedinách, ako činiewate.

Ako to rozumejú? táže sa s kyselou twárou Pelechawý.

Nestawäjte, howorím, zasa drewenné klietky, než budujte na stálosť, keď máte dosť kamenia pod nohama. Nelapajte sa ale od razu wssetci do stawänia, a každý o swojej ujme, než budujte wssetci na jednu ruku jeden dom za druhým, až sa wssetky wystawia. Wezmite do stálej služby na wiac rokow dwanásť murárow, osem tesárow, sstyroch tehliarow, dwúch wápenníkow, jednoho stolára a jednoho zámočníka. Títo nech pracujú na mieste bez prestania, pokiaľkoľwek sa newystawia wssetky domy, chliewy, piwnice, humná, sypárne. Robiť okolo toho so statkom i pessí budete wssetci, a nákladky podľa budowísk, ktoré nie wssetci potrebujete jednaké. Sedliak potrebuje wiac a wätssích budowísk, nežli chalupník.

Aby nepowstala medzi wami sskriepka, komu sa má budowať skorej, bude sa budowať za radom, a potom sa určí žrebom, kto má wtiahnuť do dwora.

Za ten čas utiahnu sa pohorelci, ktorý do stojacích domow, ktorý na faru, ktorý do kasstieka.

Tieseň bude sa umenššovať z roka na rok. Z počiatku trpeť musíte.

A keď už tak wšetko má powstať nowé, použijeme zlého k dobrému, rozšírime a uwedieme do poriadku obec. Nebudeme pri tom hľadeť na pár siah. Wymeriame hodne široké dwory a sady, ulicu priestrannú, a postawíme wšetky budowiská do radu. Wyznačí sa zwláštna miestnosť i pre remeselníkow, jestli by sa ktorí s časom medzi nami osadiť a wzbudowať chceli.

Takto hľa budú wyzerať domy, a takto obec! ukázal som im wyhotowené už pánom úradníkom nákresy.

Wýborná myšlienka! pretrhnul ho Pekuch. Tak by sa mohly pretworiť a obnowiť wšetky našše šškaredé, neporiadne po debrách a kútoch rozmetané dediny.

A síce najpohodlnejššie by sa to dalo uskutočniť, dodal Kaňuch, wtedy, keď obec stojí. Na popolišti, keď nikto nemá kam hlawu sklonit, za radom budowať trudno. Netreba čakať na požiar, než sreknúť sa, zrobiť wšeobecný rozwrh, wymerať územie, a tak stawäť na príhodnom mieste s celou pohodlnosťou. Našším dedinám bolo by za radom potrebno preniesť ich na príhodnejššie miesto. Tí starí hľadali len skrýšše, aby ich Tatari a Kuruci nenašli. Na pohodlnosť wonkoncom nehľadeli, ba aká je najneprihodnejššia k býwaniu miestnosť, takú wyhľadali. Pri nowom budowaní hľadí sa i dnes len na to,

aby každá chalupa ináče stála. Dwory sú také, ako bysme sa chceli pochlúbiť majsterstwom wjíť ta s wozom a obrátiť ho. Je to wždy udalosť plná strachu, keď sa s plným wozom má wjíť do humna alebo na dwor.

Rozosmiali sa na tom wšetci, Rastic pokračowal: S mojím ľudkom sa to kúbilo, len tí odporowali kujonsky, ktorých požiar ušetril. Dali sa wšak i títo obmäkčiť, wyjma zatwrdilého lakomca Pelechawého. Tento fúkal, rozhadzowal sa, že nikomu domy stawäť nebude a uwidí, kto ho prinúti.

Čo? naskočil posléze na neho richtár Hučko. Ty celej obci wzdorowať budeš? Widíš, mrzký lakomče! Ani ja som newyhorel, a predca sa podrobujem užitočnému poriadku.

Won s tým hnidošom! wykrikli wšetci rozjarení. Won s ním z dediny!

Wyhnať ho nemôžeme, čitkal ich wždy rozwážliwý Hučko, ale pretrhneme wšetko s ním spojenie. Nebude nikto z nás obcowať s tebou, keď si taký newľudník.

Do mojho domu nenazri, ani ja newkročím do twojho, oswedčowali rad radom, čo tak dojalo lakomca, že mu slzy wypadly a poddal sa.

Už sa zdalo byť w dobrej koľaji wšetko, keď sa ozwal wzdorowite hrubiansky bajúzatý Bučak: Slyšte mňa, wy účastinári. Načo nám Kobzayowský majetok? Sprawa nech wystawí

pre nás domy. Weď je to naſſe. Do iných nám nič. Ani ſa za naſſe nikomu proſiť nebudeme.

Poſledníe ſlowá boly namerané oproti mne, a ſurowec uhodil na chuť darabákom. Účaſtinári pokolembali ſa, priſwedčowali ſurowcowi. Taký wám je ľud! Chceš-li mu oſožiť, muſíš ſa ozbrojiť anjelſkou trpeliwoſťou.

Boli wſſak to len pohorelci, ktorí žiadali, aby ím majetok budowal domy. Ktorí newyhoreli, tí ím odporowali, a ztrhla ſa medzi nimi prudká ſwada.

Ja ſom ſa w tomto ſmyſlu oſwedčil: Majetok Kobzayowſký je ſpoločné imanie účaſtinárow, domy a oſminy ſú waſſe, wládnete nimi každý pre ſebä. Majetok ſme eſſte ani newyplatili a s bankou nebudeme pohrávať. Čo myſlíte? Zaſtawíme ſnaď platenie a powieme tým pánom: Čakajte, až wyſtawíme dedinu? Naučili by nás oni! Spolok wyſtawí domy len pre ſwojích dworních chalupníkow, pre kowáča a kolára, potom krčmu a jatku, aby ſwoje práwo udržal w platnoſti, a ſklep k waſſemu pohodliu, abyſte nemuſeli pre každú maličkoſť behať do meſta. Wiac nad toto ſpolok budowať nemôže. Poſkytne wſſak i wám značnej pomoci. Drewo k budowaniu a páleniu tehál a wápna doſtanete. Widíte teraz, ako dobre ſa ſtalo, že ſme priſſli ku leſom. Čo byſte ſi boli w tomto neſſťaſtí počali? A priſſiel wám celý majetok ako wo ſnách. Krajciara ſte zaň neplatili. A teraz

nám, čo sme wám toliké dobrodenie pritiahli, utrhujete, zpurne sa proti nám stawiate. To wedzte, že čo ste poslussnostou wyhrali, to wssetko môžete ztratiť zasa surowou a nerozumnou zpurnostou.

Neprotiwíme sa! wzkríkli wssetci, mnozí i zaplakali. Na tohto hrubiana nech neslúchajú, ale nech činia, čo za dobré uznajú.

Widiac ich zkrotnutie, reknul som: Jedno sa wám esste zo strany majetku powoľuje. Musíme sa zaobísť nateraz bez pomoci wassej pri polních prácach. Nahradíme to nájomníkami.

Potom som pristúpil k otázke peňažnej. Podajedni z wás majú pri ruce wiac menej grossa. Nemajúcim wypožičiame wssetko, čo jest a bude wo wzájomnej pomocnici. Dáte do zálohu wasse účastiny, a nepochybujem, že i mestská úrokowňa ich prijme, bo w dobrej stojíme powesti. Pozorujte, že wám tu zas wypomáha ten majetok, ku ktorému prissli ste len za wasse krížiky. Sú i takí, ktorí inde naleznú úwerok. Ruky wám teraz rozwiazať, ale hrdlo zawiazať, chcete-li sa dodelať dňow blahých a pokojných.

Náwrh bol prijatý a hneď sme pristúpili k jeho uskutočneniu. Wyhorelá časť už je wystawená, zbýwa esste newyhorelú zbúrať. Wtedy bude obec w poriadku. A ide nám to wždy ľahčejssie. Spolku už i sklep prinássa mierny užitok. Dali sme ho do prenájmu, tak i krčmu a jatku, počestným kresťanom.

W žiadnej jatke, ozwala sa pani Lukáčowá, žid by sa wonkoncom trpeť nemal. Porazí wždy statok w piatok, aby židi mali čerstwé mäso na ssábes, a my už w nedeľu jeme hnilinu, pres týždeň hemží sa červíkmi.

U nás, prejal Rastic, plemeno židowské je wykorenené, až na toho weľkomožného w kasstieli. S odobraním ím krčiem a jatky predali i osminy a wykľúdili sa. Bo žid bez krčmy, jatky a čachrow nebude. Wylúčené od majetku ich osminy skúpil z wätssej časti sskrbný Pelechawý.

16.

Pri stawäní, pokračowal, pocítili sme zwlásste žiwe potrebu dobrých miestnych ciest. Či to nie hlúposť, howorím ím, že statky wasse w tom bahne, w tých hlbočizných koľajach, zabíjate? Wiac ím dáte, keď na takej ceste raz priweziete, ako čo byste po dwadsať wozow kamenia a sstrku priwiezli.

Namítli, či oni budú stlať cesty pre žida? Na ssťastie Schelm neodopieral, poslal i on swoje záprahy, cesty prissly do poriadku. Náš spolkowý záhradník wysadil ich po bokoch úrodnými stromkami.

Tenže pečuje o sady wssetkých. Kdekoľwek sa wybuduje dom, tam i on hneď sa dostawí, riadi založenie sadu, dáwa do neho sstepy. Lebo

za to ho platíme. Nie pre skwos, pestowanie kwetow, držíme ho, než pre dochowáwanie a osslechtenie stromowého rastlinstwa. Mohli ste idúcky widet tie poriadne sstepnice a sady pred i za domami. Teraz je to esste wssetko mladé, ale s časom bude ľud tento zaopatrený wýbornou owocinou a wezme z toho i pekný groš. Lebo záhradník len tie najwýbornejssie druhy pestuje. Učinili sme mu za powinnosť; učiť i chlapcow sstepárstwu a diewčatá pestowaniu zeleniwa.

Ten majetok, ktorý predtým slúžil len márnosti jednej rodiny, slúži teraz mnohonásobne obci a bude slúžiť bohdá i celej krajne. Náhle bude úplne wyplatený, hneď possleme jednoho mladíka do Swajciarska, naučiť sa hotoweniu syra, druhého do Sliezska, poznať Dzierzonowské pestowanie wčiel. U nás prowodí sa to wssetko bez umenia, len tak na zdarboh. Mienime zawiesť i fabriky na sukno a cukor.

Kebys' ty aspoň dwesto rokow žil, zasmial sa Lukáč. Ale keď wy oči zawrete, kto wie, či to wssetko pod krátkym časom nezpustne?

Dúfam, že nie, potessil ho Rastic. Spolok je dosť mohutný wykázať dobrý plat swojím úradským, dostane teda wždy schopných mužow. I wýchowa učiní swoje. Usilownosťou pána učiteľowou dorastá pokolenie zdarilejssie, nežli títo chowanci deressow a drábow. Wa i títo starí hriessnici wzali už trochu iné mrawy na sebä.

Rozmnožená zámožnosť činí ich ráznejššími. Ponewáč už i wrchnosti stoličné prestaly sa po nich wláčiť, mrawní cit ích urážať, ani kortešši nemajú k ním prístupu, so swojími haringami a sudami pálenky, držia už dačo na swoju ľudskú hodnosť. Najwätšší rozpustilci zhynuli biedne, lepšší berú prísnejššiu, rozwážliwejššiu, ľudskejššiu podobu na sebä. Otrocká nestydatosť a nepečliwosť sa umenššuje.

Zle si urobil, ozwal sa s úšklebnou twárou Peľuch, že si zwýššil farárowe dôchodky. Budú sa dobíjať ku fare lichí chytráci, a wieš, že takýchto býwa wíťazstwo. Stydliwá schopnosť zriedka wíťazí. Ani ty bys' nebol tu, keby fara bola býwala bohatá. Ba kebys' teraz zanechal úrad a o rok ho znowu pýtal, newiem, či bys' ho obsiahnul.

Hostia sa zasmiali, Rastic odwetil: Správcom majetku farár byť nemusí. Keby sa podarilo ešte tú obrezanú weľkomožnosť z toho kaštieľa wypudiť a celý chotár spojiť, mohol by richtár byť učený muž, ako po mestách.

Tak by i malo byť, wmiešala sa pani Peľuchowá, bo tí waši Chujawani sú už celí meššťani. Brzo sa tuším i w rúchu prewrhnú.

Rastic pokrútil hlawou: Nech sa oni len držia národnieho swojho rúcha. Ono tworí tiež jednu pásku, ktorou malinké Slowensko je ku welikému Slowanstwu priwiazané. Príbuzné rúcho, reč, mrawy, powery, to wšetko udržuje

powedomosť jednoho pôwodu, národnieho spolunáležienia. Bez toho slowanský kroj je tisícráži krajšší, než u západních národow. Francúzskeho sedliaka treba len wideť, čo to za potwora, w jeho po kolená siahajúcich nohawičkách a drewenných črievikách. Náš je proti nemu celý hrdina. Radosť wideť pekného, poriadne oblečeného šuhajca.

Ale tie ženské, zasmiala sa Lukáčowá, mohly by si predca letnice zawäzowať na bedrách, nie pod pazuchami. Zdá sa, že chodia wo wreciach.

Ani to utieranie nosow, zarehotal sa Škorec, nehodí sa do salónow. Sohne sa ti až k zemi, zdwihne letnicu, obráti w opak, a wysiaka sa do nej, alebo práwe i do kosšele.

Ztrhnul sa z toho smiech, paničky sa zapýrily, Rastic zkýwal hlawou: Do letníc som sa ešte nemiešal. Hľadím len, ako stojí na mojej starkej. Ale to som dosť už porúčal diewkam a parobkom, aby si nosowé šatky kúpili, a nezahadzowali ledabolo, čo páni do wrecka kladú. —

17.

Predsedajúca tlstá pani Stupnická rekla: Ten náš dobrý pán farár na wšetko obracia pozor, wyjma letnice, na čo zasa druhí páni najwiac hľadiewajú. On je ako spruha w hodi-

nách. Ako spruha uwádza do pohybu wsſetky kolečká: tak on celú obec. Nedá zahálať nikomu, najde pre každého robotu. Od jednoho podniku zachwacuje obec ku druhému. A wsſetko sa mu darí, bo postupuje rozumne, obcuje wo wsſetkom sprawodliwe a bezzisſtne, je naozajným otcom wsſetkých. Nech nám ho Boh na mnohé letá žiwí! S tým wstala.

„Sláwa! wpadli w to wsſetci a odstrčili stolce. —

Ako odwetom na to, zahučal i na dwore presilný zo stých hrdiel wýkrik: Sláwa! zaduneli tri silné wýstrely, zawznela čerstwá hudba. To bol wýraz srdečnej wďačnosti farníkow. Rastic nechcel robiť žiaden hluk, ale oni zaopatrili bez jeho wedomosti i mažiare i hudákow a whrnuli sa wo swiatočnom rúchu do dwora. Mládenci boli podperení, diewky w pártach, sſkolské deti w tom úboru, w ktorom už ráno boly pozdrawili pána farára. Postawili sa wsſetci oproti dwerom do polkola po wrstwách, napred sſkolské deti, potom diewky, potom mládenci, potom ženy, posléze mužowia. Pri samých wrátach stála esſte hŕba otrhaných cigáňow a žobrákow, medzi nimi zkľúčený Kožuch a trasúci sa na celom tele Lipnický. Humenského nebolo už na swete, Zajac stál s predpásanou belawou záponkou medzi domácou čeľadou. Wzalo to wsſetko zlý koniec, tí hrdinowia lumpáctwa, ktorých sme na počiatku boli poznali.

Mužſkí wſſetci ſmekli s úctou klobúky, keď hološlawí hoſtia wyhrnuli ſa na powýſſené predodwerie, kde kedyſi pán s welikým noſom bol priſluhowal ſprawodliwoſť. Wýkriky ſekly, hudba utíchla, keď poctiwý richtár Hučko zo ſtupňa rukou kynul.

Predſtúpiw ſo wſſetkou úctou pred oſláwenca, takto ſa mu primluwil: Cirkew a obec chujawſká wyſlowujú mojím jazykom waſſej welebnoſti ſwoju najſrdečnejſſiu wďačnoſť a najpokornejſſiu úctu. Wy ſte ten muž, ktorý ſte obe powýſſili a zwelebili. Boli ſme pred waſſím príchodom tí najbiednejſſí ľudia. Zpuſtloſť naſſa bola neſmierna. Chýlilo ſa k tomu, že wſſetci kleſneme za židowſkých paholkow. Wy ſte nás nielen zo židowſkej, než i z panſkej poroby wytrhnuli. Až teraz, waſſím pričinením, cítime ſa oprawdu ſwobodnými, môžeme žiť dôſtojne: Snáſſali ſte s hrdinſkou wytrwaloſťou nerozumný odpor náš. Nedali ſte ſa mýliť ani klebetami ani newďačnoſťou, až ſte ſláwne zwíťazili. Žiw wás na mnohé, mnohé letá Boh. Pamiatka waſſa bude požehnaná medzi nami i u potomſtwa naſſeho. Priwoláwame wám z celej duſſe: Sláwa!

Sláwa! wzkríknul ſrdečne celý peſtrý záſtup.

Raſtic odwetil pohnutým, rozplýwajúcim ſa hlaſom: Sladká je po wyſtálych mnohých trudoch a prekonaných prekážkach wďačnoſť, akú mi teraz, drahí moji, úſtami waſſeho predſtaweného

jawíte. Nawracujem wám lásku tým, že i ja wzdáwam česť wassej dôwere a poslussnosti, ktorá jedine mi umožnila wykonať dačo k wassemu prospechu. Ale nechcem, ani nemôžem to wýlučne samému sebe pripisowať, čo dobrého a pekného sa prewiedlo. Ja samotný nič bych nebol wykonal, kebych nebol nassiel werných, oddaných, nezisstných pomocníkow. Jedným z ních bol ste i wy, rychtárku. Jazyk a rameno wasse stály mi wždy k službám. Hlawní ale spolubojowníci moji boli a sú títo moji i wassi werní priatelia. —

S tým sa objal so Semenákom, Rozumowským a Stupnickým tak, že padnuwsse si okolo hrdla, utworili kolo.

Tisíc hrdiel wyrazilo pri tom hromowité sláwa, mažiare durkly, hudba zawznela, klobúky letely do wýssky, ženy a dewy plakaly. Porosili sa wzájomnými slzami i objímajúci sa priatelia. Ba málo bys' nassiel suchých očú i na dwore a na powýssenom predodwerí.

Stanford University Libraries
3 6105 005 494 013

